

UPPSALA
UNIVERSITET

Juridiska institutionen
Höstterminen 2018

Examensarbete i miljö rätt
30 högskolepoäng

Intrångsersättning till skogsbrukare – ett otillåtet statsstöd?

Författare: Hanna Wallin
Handledare: Professor Jan Darpö

Sammanfattning

När en skogsbrukare drabbas av en naturvårdsrelaterad rådighetsinskränkning, t.ex. genom att hindras från att avverka skog i ett naturreservat, kan skogsbrukaren ha rätt till kompensation för intrånget enligt miljöbalken. Skogsbrukares rätt till intrångsersättning, som har direkt stöd i regeringsformen, är rättsligt och politiskt omdebatterad i Sverige. I denna uppsats lyfts en ännu en problematisk aspekt av intrångsersättningen – nämligen att den kan utgöra ett otillåtet statsstöd ur ett EU-rättsligt perspektiv. Uppsatsen utreder vilken rätt skogsbrukare har till intrångsersättning enligt miljöbalken, om ersättningen kan vara ett statligt stöd och om stödet i så fall är tillåtet.

Granskningen visar att rättsläget i viss utsträckning är osäkert i dessa frågor. I uppsatsen argumenteras dock för att dagens ersättningsreglering överkompenserar skogsbrukare på ett sätt som riskerar att påverka handeln mellan medlemsstater, och att detta medför att intrångsersättningen kan utgöra ett statsstöd. Därtill hävdas att stödet sannolikt är otillåtet. Utgångspunkten i EU-rätten är att statliga stöd är förbjudna, och undantag kan bara göras om stödet uppfyller vissa kriterier som ser till att stöd på ett proportionerligt sätt bidrar till att uppnå mål som är av intresse för unionen. Statliga stöd genom intrångsersättning uppfyller sannolikt inte dessa kriterier, eftersom ersättningen inte bidrar till ett mål av unionsintresse utan främst är avsedd att gynna enskilda markägare.

Konsekvensen av att intrångsersättning är ett otillåtet stöd är att stödåtgärden måste upphöra och att utbetalade stöd ska återkrävas från mottagarna. För att undvika denna problematik föreslås att åtgärder vidtas för att begränsa storleken på den intrångsersättning som betalas ut genom miljöbalken.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Förkortningar	6
1. Inledning	7
1.1 Bakgrund och problemformulering	7
1.2 Syfte och frågeställning.....	9
1.3 Metod.....	9
1.4 Avgränsning och disposition	12
2. Intrångsersättning till skogsbrukare	14
2.1 Inledning.....	14
2.2 Ersättningsrättens grund i äganderätten.....	14
2.3 Rådighetsinskränkningar som kan ge rätt till ersättning	16
2.4 Förutsättningar för intrångsersättning.....	17
2.5 Beräkning av intrångsersättningens storlek	19
2.5.1 <i>Utgångspunkter i ersättningsberäkningen</i>	19
2.5.2 <i>Bedömningen av fastighetens marknadsvärde</i>	21
2.5.3 <i>Det 25-procentiga schablonpåslaget</i>	23
2.6 Sammanfattning.....	25
3. Tillämpning av statsstödsbegreppet	26
3.1 Inledning.....	26
3.2 Allmänt om EU:s statsstödsreglering	26
3.3 Fördelskriteriet	30
3.3.1 <i>Generellt om begreppet fördel</i>	30
3.3.2 <i>Fördelskriteriets tillämpning vid kompensation för skada och expropriation</i>	31
3.3.3 <i>Rådighetsinskränkningar som en normal affärsrisk</i>	35

3.4	Stat och statliga medel	37
3.5	Selektivitetskriteriet	39
3.5.1	<i>Allmänt om selektiva och generella åtgärder</i>	39
3.5.2	<i>Materiell selektivitet</i>	40
3.5.3	<i>Skönsmässig selektivitet</i>	45
3.5.4	<i>Geografisk selektivitet</i>	46
3.6	Konkurrenskriteriet, samhandelskriteriet och de minimis-stöd.....	48
3.6.1	<i>Snedvridning av konkurrensen och påverkan av handel mellan medlemsstater</i>	48
3.6.2	<i>De minimis-stöd</i>	51
3.7	Sammanfattning av tillämpligheten av FEUF art. 107.1	53
4.	Undantag från förbudet mot statsstöd.....	55
4.1	Inledning.....	55
4.2	Undantag från anmälningsförfarandet	57
4.3	Undantag efter kommissionens godkännande	59
4.3	Sammanfattning av möjligheten till undantag	62
5.	Avslutande diskussion.....	64
	Käll- och litteraturförteckning.....	66

Förkortningar

EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna
EU	Europeiska unionen
ExL	Expropriationslag (1972:719)
FEU	Fördraget om Europeiska unionen
FEUF	Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt
MB	Miljöbalk (1998:808)
MÖD	Mark- och miljööverdomstolen
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsform (1974:152)
SKS	Skogsstyrelsen
SOU	Statens offentliga utredningar
SVL	Skogsvårdslag (1979:429)

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

De senaste åren har det som i media kommit att kallas ”skogsdebatten” blossat upp rejält.¹ Sveriges yta är till ca. 57 % täckt av produktiv skogsmark,² och kärnfrågan i debatten kan sägas handla om hur denna resurs förvaltas på bästa sätt. Å ena sidan innefattar den svenska skogen stora ekonomiska värden, och skogsnäringen är en viktig del av svensk ekonomi.³ Å andra sidan är skogen hem för över hälften av Sveriges landlevande arter, som påverkas drastiskt när deras livsmiljö minskar i storlek till följd av exploateringen av skogen.⁴ Förlusten av biologisk mångfald är ett av vår tids allvarligaste miljöproblem och beror till största delen just på att livsmiljöer världen över förändras och utarmas.⁵ Därtill har skogen ofta stora natur- och kulturvärden som förtjänar att bevaras. Möjligheten att bevara värdefulla skogsområden genom rättsliga medel, t.ex. i form av områdesskydd, är alltså av stor vikt för skogens framtida utveckling.

Emellertid försvåras skyddet av skogen av det faktum att ca. 81 % av svensk skog är privatägd.⁶ För att kunna ge nödvändigt skydd åt skogen krävs därför ofta ingripanden från det allmänna som riskerar att komma i konflikt med skogsägarnas privata äganderätt. Denna typ av ingripanden kan under vissa förutsättningar, som preciseras närmare i MB kap. 31, ge rätt till ersättning till de drabbade markägarna. Ersättningsrätten är både rättsligt komplicerad och politiskt kontroversiell, bl.a. eftersom de omfattande summor som staten kan tvingas betala gör det dyrt att vidta nödvändiga skyddsåtgärder.⁷ I samband med att skogsdebatten har trappats upp har även frågan om rätten till ersättning blivit högaktuell, inte minst efter det uppmärksammade Bombmurklemålet⁸ och Skogsstyrelsens omstridda beslut att stoppa all utbetalning av ersättning vid nekat avverkningsstillstånd i fjällnära skog.

---

¹ För inlägg i debatten, se t.ex.: <https://www.svd.se/om/skogsdebatten>.

² Skogsstatistisk årsbok 2014 s. 41.

³ Skogsstatistisk årsbok 2014 s. 273.

⁴ Forsberg s. 19.

⁵ Michanek 2016 s. 383.

⁶ Skogsstatistisk årsbok 2014 s. 23.

⁷ Se nedan, avsnitt 2.5.

⁸ MÖD 2017:7. Målet rörde förhållandet mellan artskydd och ersättningsfrågor.

Beslutet motiverades av de många oklarheter som omgärdar frågan om ersättning till skogsbrukare, och har föranlett ett tjugotal markägare att stämma Skogsstyrelsen.⁹

En aspekt av ersättningsfrågan som har fått oförtjänt lite uppmärksamhet i debatten, men som kan komma att få avgörande betydelse för statens möjlighet att överhuvudtaget betala ut ersättning till skogsägare, är frågan om ersättningen kan vara ett olagligt statsstöd enligt EU-rätten. Förbudet mot statsstöd, som stadgas i FEUF art. 107.1, innebär kortfattat att medlemsstater inte otillbörligen får gynna vissa företag eller ekonomiska sektorer på ett sätt som hotar att snedvrیدا konkurrensen på EU:s inre marknad.

Frågan om ersättningsreglerna i MB kap. 31 kan komma i konflikt med EU:s förbud mot statligt stöd har tidigare berörts på ett ytligare plan. I 2010 års proposition om ersättning vid expropriation lyftes frågan om ersättning vid rådighetsinskränkningar kan vara ett statsstöd, men avfärdades av regeringen utan någon ingående motivering.¹⁰ Även i 2013 års statliga utredning om ersättning vid rådighetsinskränkningar ifrågasattes om ersättningsreglerna i MB var förenliga med statsstödsrätten, dock utan att frågan diskuterades närmare eller några definitiva slutsatser drogs.¹¹ Nu senast har Skogsstyrelsen i samband med det ovan nämnda beslutet efterlyst en djupare utredning rörande huruvida ersättning enligt MB kap. 31 för nekat avverkningstillstånd kan utgöra ett statsstöd.¹² Frågan verkar ännu inte ha uppmärksamrats av domstolarna, men domar som tar upp statsstödsaspekten kan förväntas i och med stämningssmålen mot Skogsstyrelsen som i skrivande stund väntar på avgörande i mark- och miljödomstolen. För närvarande saknas dock någon grundlig utredning av om ersättning till skogsägare, som betalas ut enligt MB:s ersättningsregler, kan vara statsstöd. Eftersom det kan få långtgående konsekvenser både för enskilda och för staten om ersättningen visar sig utgöra ett otillåtet stöd, finns det ett påtagligt behov av att frågan utreds.

---

⁹ Skogsstyrelsen 2018 s. 3. Skogsstyrelsens nya hållning har föranlett ett tjugotal markägare att stämma staten. Avgörande från mark- och miljödomstolen väntas i skrivande stund inom kort.

¹⁰ Prop. 2009/10:162 s. 49.

¹¹ SOU 2013:59 s. 71 f.

¹² Skogsstyrelsen 2018 s. 19.

1.2 Syfte och frågeställning

Rättsläget gällande skogsbrukares ersättningsrätt enligt MB och dess förenlighet med det EU-rättsliga statsstödsförbudet är alltså oklart. Syftet med denna uppsats är att analysera mötet mellan dessa två regelverk och att därigenom kasta ljus över rättsläget. Den huvudsakliga frågeställning som uppsatsen kommer att besvara är alltså om intrångsersättning, som betalas ut till skogsbrukare med stöd i MB 31:4, kan vara ett otillåtet statsstöd enligt EU-rätten. För att besvara denna övergripande frågeställning behöver fyra delfrågor utredas:

- i) Vilken rätt har skogsbrukare till intrångsersättning enligt MB?
- ii) Vad krävs för att en åtgärd ska ses som ett statligt stöd ur ett EU-rättsligt perspektiv?
- iii) Kan ersättning som betalas ut till skogsbrukare med stöd i MB 31:4 utgöra ett statsstöd enligt FEUF art. 107.1?
- iv) Om intrångsersättningen utgör ett statligt stöd, kan stödet ändå vara tillåtet?

Det finns framför allt två skäl till att frågeställningen fokuserar på ersättning till just skogsbrukare. För det första är debatten kring skogsägares rätt till ersättning vid miljömotiverade rådighetsinskränkningar högaktuell, och denna uppsats ska ses som ett inlägg i den debatten. För det andra kan frågan om huruvida en åtgärd utgör ett otillåtet statsstöd få olika utfall beroende på vilken sektor åtgärden berör.¹³ Det finns därför skäl för att avgränsa framställningen till att endast behandla potentiella stöd till aktörer inom en specifik ekonomisk sektor, nämligen skogsbrukssektorn.

1.3 Metod

Uppsatsens frågeställning kommer att besvaras genom användandet av en rättsdogmatisk metod. Den rättsdogmatiska metoden går ut på att lösa ett rättsligt problem och fastställa gällande rätt genom att studera och tillämpa vedertagna rättskällor, dvs. lagstiftning, praxis, förarbeten och doktrin.¹⁴ Med tanke på att uppsatsens syfte är att utforska rättsläget i fråga om ett regelverks förenlighet med ett annat regelverk är en rättsdogmatisk metod väl anpassad för att uppnå uppsatsens

---

¹³ Se nedan, avsnitt 3.5, 3.6 och kap. 4.

¹⁴ Kleineman s. 21.

syften. I min användning av den rättdogmatiska metoden utgår jag från att metoden, förutom att fastställa rättsläget i en viss fråga, även kan inkludera en diskussion av rättsläget ur ett *lege ferenda*-perspektiv.¹⁵

Statsstödsrätten är ett område som utmärks av tydliga ekonomiska hänsyn, och de senaste åren har allt större fokus riktats mot fördelarna med att använda ekonomiska analysmetoder för att bedöma potentiella stöd.¹⁶ Det kunde därför vara relevant att inom ramen för uppsatsen hämta inspiration från den rättsekonomiska metoden, som analyserar rätten utifrån ekonomiska teorier. Jag anser dock att ett rätts-ekonomiskt perspektiv inte skulle bidra nämnvärt till att besvara uppsatsens frågeställning, som har en rättdogmatisk inriktning, varför jag kommer att begränsa mig till att behandla analysens få ekonomiska aspekter utifrån rättdogmatiska källor.

Eftersom tyngdpunkten i uppsatsen kommer att ligga på tolkning och tillämpning av EU-rätt kommer min användning av den rättdogmatiska metoden till stor del att ha en EU-rättslig inriktning. Detta får främst betydelse för vilka källor jag använder och hur jag förhåller mig till dem.¹⁷ De huvudsakliga rättskällorna i EU-rätten utgörs av grundfördragen, EU-domstolarnas praxis, allmänna principer, förordningar och direktiv. Doktrin och icke-bindande dokument från olika EU-organ, s.k. *soft law*, utgör också relevanta rättskällor, även om dessa har en underordnad ställning i förhållande till övriga källor. Vid tolkningen av EU-rättsliga källor används med fördel en teleologisk metod, som innebär att EU-rättsliga bestämmelser tolkas mot bakgrund av sitt ändamål och mot EU-rätten som helhet.¹⁸

Rättskällorna i statsstödsrätten utgår i första hand från ett antal centrala artiklar i FEUF: art. 106-109. Innebörden av dessa allmänt formulerade artiklar har preciserats i en betydande mängd praxis från EU-domstolen. Detta, och det faktum att EU-domstolen enligt FEU art. 19.1 har ansvaret för tolkningen av EU-rätten, medför att min behandling av ämnet huvudsakligen kommer att utgå från befintlig praxis från EU-domstolen. Ett utmärkande drag för statsstödsrätten är vidare att kommissionen har ett betydande ansvar för att upprätthålla statsstödsförbudet och

---

¹⁵ Jfr Kleineman s. 35 ff. och Jareborg s. 6.

¹⁶ Bacon s. 7.

¹⁷ Reichel s. 109.

¹⁸ Mål 283/81 CILFIT p. 20, Reichel s. 122.

avgöra vilka stöd som ska tillåtas.¹⁹ Förhållandevis stor uppmärksamhet kommer därför att riktas mot rättskällor från kommissionen i form av olika riktlinjer och beslut. Riktlinjerna grundar sig visserligen ofta på EU-domstolarnas tolkning av statsstödsreglerna, men reservationer måste ändå göras för att slutsatser som stöder sig på *soft law* kan komma att omkullkastas av motstridande avgöranden från EU-domstolen.²⁰

Ur ett metodologiskt perspektiv har det största problemet med att författa denna uppsats varit bristen på rättskällor som är av direkt relevans för uppsatsens frågeställning. Frågan om intrångsersättning kan utgöra ett statligt stöd har, de få gånger den har uppmärksammats i svenska förarbeten eller litteratur, snarast nämnts i förbigående och aldrig utretts på djupet. Överhuvudtaget har jag funnit att det råder brist på doktrin som specialiserar sig på snävare statsstödsrättsliga frågor, och att litteraturen på området ofta behandlar statsstödsrätten ur ett brett och övergripande perspektiv. Det saknas också praxis från EU-domstolen som klargör hur förekomsten av ett statligt stöd ska bedömas vid ersättningsordningar som liknar den som är föremålet för denna uppsats. För att besvara frågeställningen har jag därför ofta varit tvungen att dra paralleller till praxis som rör helt andra sorters åtgärder. Exempelvis finns det ett överflöd av rättsfall, doktrin och riktlinjer kring hur skatteåtgärder bedöms statsstödsrättsligt, och vägledningen på det området är därför mycket välutvecklad. Trots att det är en trubbig och osäker metod att luta sig mot praxis som rör skatteåtgärder i bedömningen av en ersättningsåtgärd, har jag alltså i delar av framställningen – i brist på annat material – varit tvungen att göra just det. Jag har dock försökt behandla dessa rättskällor med ett kritiskt öga och en medvetenhet om relevanta skillnader mellan de åtgärder som praxis rör och det ersättningsystem som undersöks i uppsatsen.

---

¹⁹ Indén s. 26. Se nedan, avsnitt 3.2.

²⁰ Se t.ex. kommissionens tillkännagivande om begreppet statligt stöd som avses i artikel 107.1 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (2016/C 262/01) s. 3. Detta tillkännagivande kommer framlades att refereras till enbart som Tillkännagivandet.

1.4 Avgränsning och disposition

Uppsatsen fokuserar på intrångsersättning till skogsbrukare som betalas ut med stöd i MB 31:4 st. 1. Jag har valt att avgränsa framställningen till att endast behandla intrångsersättning, och således inte inlösen av fastighet. För att en skogsägare ska få sin fastighet inlöst enligt MB 31:8 uppställs mycket höga krav,²¹ och inlösen förefaller inte vara särskilt vanligt förekommande jämfört med intrångsersättning.²² Inte heller behandlas situationer när skogsbrukares mark tas i anspråk eller exproprieras, utan framställningen rör endast rådighetsinskränkningar. Katastrofstöd till skogsbrukare, som kan betalas ut efter t.ex. bränder eller stormar, kommer inte heller att tas upp.

För att ersättning enligt MB 31:4 ska bli aktuell krävs att markägaren har drabbats av någon av de rådighetsinskränkningar som anges i lagrummet. I denna framställning görs dock inte någon närmare avgränsning gällande vilken typ av rådighetsinskränkning som ger upphov till ersättningsrätten. Beslut om nationalparker behandlas dock inte, eftersom inrättandet av en nationalpark enligt MB 7:2 förutsätter att marken ägs av staten. Beslut om nekat avverkningstillstånd enligt SVL omfattas däremot av framställningen, då ersättning vid ett sådant beslut bestäms enligt de grunder som anges i MB kap. 31, SVL § 19. Orsaken till att jag inte valt en snävare avgränsning gällande vilka beslut som omfattas av framställningen är att de grundläggande förutsättningarna för att skogsägaren ska erhålla ersättning enligt MB 31:4 är desamma oavsett vilken av de berörda rådighetsinskränkningarna det är fråga om. Eftersom uppsatsen fokuserar just på ersättningsfrågan saknas alltså skäl att begränsa framställningen till att enbart analysera ersättning som utgår vid t.ex. bildande av ett biotopskyddsområde. Av detta följer även att jag endast översiktligt kommer att behandla de områdesskydd och rådighetsinskränkningar som kan ge upphov till ersättningsrätt för skogsbrukare.

Uppsatsen disponeras så att jag först går igenom hur rätten till intrångsersättning regleras i MB. Behandlingen av intrångsersättningen är kortfattad och kommer att

---

²¹ Fastighetsägaren har rätt att få fastigheten inlöst om det uppstår *synnerliga olägenheter* vid pågående markanvändning, 31:8 MB.

²² Bengtsson 2015 s. 222.

fokusera på sådant som är av relevans för framställningens senare del. Därefter kommer jag att gå in på frågan om den ersättning som betalas ut till skogsbrukare enligt MB 31:4 kan utgöra ett statsstöd. I detta skede kommer jag att gå igenom kriterierna för att en åtgärd ska anses utgöra statsstöd, och löpande dra slutsatser om intrångsersättningen passar in på statsstödsbegreppet. Sedan kommer jag att undersöka om det finns undantagsbestämmelser som – förutsatt ersättningen utgör ett statsstöd – kan medföra att stödet ändå är tillåtet enligt EU-rätten. Uppsatsen avslutas med en kort diskussion kopplad till de slutsatser som dragits.

2. Intrångsersättning till skogsbrukare

2.1 Inledning

I detta kapitel kartläggs de ersättningsregler som senare i framställningen kommer att analyseras utifrån ett statsstödsperspektiv. Därmed kommer uppsatsens första delfråga att besvaras. Kapitlet behandlar den rättsliga grunden för intrångsersättning och hur ersättningsrätten regleras i MB kap. 31, dvs. vilka ingripanden från det allmänna som kan ge rätt till ersättning, förutsättningarna för ersättningsrätten och hur man bestämmer omfattningen av den ersättning som ska betalas. Då frågan om hur omfattningen av ersättningen bestäms får stor betydelse i uppsatsen senare del, sker en förhållandevis grundlig genomgång av denna aspekt.

2.2 Ersättningsrättens grund i äganderätten

Ersättningsrätten i MB 31:4 ska ses mot bakgrund av att rätten till kompensation vid rådighetsinskränkningar i grunden är ett uttryck för äganderätten. Eftersom äganderätten är en grundläggande rättighet som skyddas i såväl RF som EKMR, är det nödvändigt att redogöra för vilket stöd rätten till ersättning har i dessa rättskällor. Egendomsskyddet uttrycks även i EU:s rättighetsstadga art. 17, men då detta skydd inte är mer omfattande än det i EKMR och RF kommer stadgans skydd av äganderätten inte att behandlas närmare.

Enligt EKMR tilläggsprotokoll 1 art. 1 får ingen berövas sin egendom, förutom när det sker i det allmännas intresse och under förutsättningar som anges i lag. När det gäller inskränkningar i *nyttjandet* av privat egendom är dock konventionen mer tillåtande. Utgångspunkten enligt EKMR tilläggsprotokoll 1 art. 1 st. 2 är att staten är fri att införa lagstiftning som inskränker nyttjanderätten om den finner det nödvändigt för att nå mål av allmänintresse. Alla inskränkningar i egendomsskyddet måste dock uppnå proportion mellan det allmännas och den enskildes intressen, och ingreppet i äganderätten får inte medföra en orimlig börda för den enskilde.²³ Vid bedömningen av om ingreppet är proportionerligt ska enligt fast praxis beaktas huruvida den

---

²³ Se t.ex. Fredin mot Sverige p. 51.

enskilde har kompenserats för intrånget i äganderätten.²⁴ Om det är fråga om expropriation krävs normalt ersättning för att åtgärden ska anses vara proportionerlig.²⁵ Även rådighetsinskränkningar kan dock vara så betungande att det krävs kompensation för att rådighetsinskränkningen ska anses proportionerlig. När det gäller just rådighetsinskränkningar har dock Europadomstolen erkänt stater en omfattande bedömningsmarginal i frågan om inskränkningen är acceptabel med hänsyn till allmänna intressen.²⁶ Att miljöintresse är ett sådant intresse som motiverar inskränkningar i nyttjanderätten står klart.²⁷ Ersättning vid miljömotiverade rådighetsinskränkningar är alltså inte ett generellt krav enligt EKMR, men kan i undantagsfall krävas om inskränkningen innebär en orimlig börda för den enskilde.

Rätten till ersättning vid rådighetsinskränkningar uttrycks vidare i RF. Enligt RF 2:15 st. 1 kan inskränkningar av äganderätten ske för att tillgodose allmänna intressen, en förutsättning som normalt är uppfylld när inskränkningen sker till förmån för miljön.²⁸ När det kommer till ersättningsrätten dras dock en skiljelinje mellan rådighetsinskränkningar som görs av miljö- och hälsoskyddsskäl och sådana som görs av naturvårdsskäl.²⁹ Enligt RF 2:15 st. 3 omfattas inte rådighetsinskränkningar av miljö-, hälso- eller säkerhetsskäl av den grundlagsskyddade ersättningsrätten, utan eventuell rätt till kompensation följer istället av lag.³⁰ Detta har motiverats med att ekonomiska hänsyn inte bör hindra det allmänna från att vidta åtgärder för att skydda hälsa, miljö och säkerhet.³¹ Om rådighetsinskränkningen istället sker av naturvårdsskäl, t.ex. i form av ett beslut om avverkningsförbud i ett naturreservat, har dock den enskilde rätt till full ersättning enligt RF 2:15 st. 2.³² Den förutsättning som anges är att rådighetsinskränkningen medför att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten.

Den distinktion i ersättningshänseende som görs mellan inskränkningar som sker av miljöskäl respektive naturvårdsskäl har blivit ifrågasatt. Kritiker menar att

---

²⁴ Danelius s. 581.

²⁵ Cameron s. 141 f.

²⁶ Danelius s. 595 f.

²⁷ Forsberg s. 131.

²⁸ Michanek & Zetterberg s. 457.

²⁹ Forsberg s. 133 f.

³⁰ SOU 2013:59 s. 54 f.

³¹ SOU 2013:59 s. 65.

³² Prop. 2009/10:80 s. 168. Se även Forsberg s. 134.

ersättningsrätten vid rådighetsinskränkningar av naturvårdsskäl har gjort det för kostsamt att skydda viktiga naturmiljöer. Därtill saknas det skäl ur miljösynpunkt att skilja på miljöskyddsåtgärder och naturvårdsåtgärder, eftersom även naturvård och skyddet av biologisk mångfald är nödvändiga för att uppnå en god miljö.³³

2.3 Rådighetsinskränkningar som kan ge rätt till ersättning

Något kort måste sägas om vilka beslut som kan komma att begränsa skogsbrukares verksamhet och som enligt MB 31:4 kan grunda en rätt till ersättning. Det finns ingen generell bestämmelse som reglerar i vilka situationer skog får avverkas. Ett allmänt krav på avverkningstillstånd finns bara beträffande fjällnära skog, SVL § 15. Att fjällnära skog på så sätt åtnjuter ett starkare skydd än skog som växer på andra håll i Sverige har motiverats med att den fjällnära skogen anses hysa särskilt stora naturvärden.³⁴ Avverkningstillstånd i fjällnära skog ska nekas om avverkningen bedöms vara oförenlig med intressen som är av väsentlig betydelse för natur- eller kulturmiljövården, SVL § 18.

När det gäller skog som inte räknas som fjällnära krävs inget tillstånd för att avverka, men ägare av produktiv skogsmark har en plikt att anmäla planerad avverkning till Skogsstyrelsen, SVL § 14. En anmälan enligt SVL § 14 ses som en anmälan till samråd för åtgärden enligt MB 12:6.³⁵ Med stöd i MB 12:6 kan ansvarig myndighet ingripa mot åtgärder som inte omfattas av tillståndsplikt, men som kan komma att väsentligen ändra naturmiljön, genom att utfärda de förelägganden eller förbud som krävs för att motverka skada på naturmiljön.

Övriga beslut som kan ge rätt till kompensation enligt MB 31:4 är beslut som gäller natur- eller kulturresevat, biotopskydds- och vattenskyddsområden och Natura 2000-områden. Naturresevat får inrättas av kommun eller länsstyrelse i syfte att bevara biologisk mångfald och värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet, MB 7:4. För varje naturresevat utformas individuella föreskrifter som beskriver vilka restriktioner, t.ex. gällande avverkning, som gäller för att skydda området, MB 7:5-6. Det bör noteras att den beslutande myndigheten här

---

³³ Se t.ex. Michanek & Zetterberg s. 210 och 468 f. och Bengtsson 2010 s. 728.

³⁴ Prop. 1990/91:3 s. 34 f.

³⁵ Förordning (1998:809) om anmälan för samråd, § 6.

förefaller ha ett betydande utrymme att efter eget skön bestämma om, hur och vilka områden som ska skyddas, precis som när det gäller förbud enligt samrådsregeln och avverkningstillstånd enligt SVL. Förutsättningarna för att skydda ett område genom SVL § 18, MB 12:6 och MB 7:4 anges endast i vaga och allmänna termer. MB uttrycker inte heller någon särskilt *skyldighet* för kommunen eller länsstyrelsen att inrätta naturreservat, även om förutsättningarna i MB 7:4 är uppfyllda. Myndigheter får istället bedöma själva, med beaktande av de finansiella resurser som står till buds, om ett naturreservat ska inrättas.³⁶

När det gäller biotopskyddsområden är regleringen kring vilka områden som skyddas inte riktigt lika fri. Biotopskyddsområden skyddar vissa naturtyper, s.k. biotoper, som utgör viktiga livsmiljöer för djur och växter. För biotoper som kan avgränsas på ett tydligt sätt gäller skyddet direkt av lagstiftningen, utan att något särskilt myndighetsbeslut krävs för att utpeka området.³⁷ För andra naturtyper som inte är lika lätta att identifiera krävs ett myndighetsbeslut i det enskilda fallet för att området ska erhålla skydd.³⁸ Dessa biotopers skydd är alltså i hög grad beroende av om myndigheterna väljer att peka ut området.³⁹ Enligt MB 7:11 st. 2 får man inom ett biotopskyddsområde inte göra något som kan skada naturmiljön.

EU:s habitatdirektiv⁴⁰ och fågeldirektiv⁴¹ ålägger vidare medlemsstater att identifiera och skydda vissa områden som *särskilda bevarandeområden* och *särskilda skyddsområden* – gemensamt benämnda Natura 2000-områden – vilka är av särskild betydelse som livsmiljöer för djur och växter. Om en åtgärd på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område krävs tillstånd, MB 7:28 a.

2.4 Förutsättningar för intrångsersättning

Förutsättningarna för att en skogsägare, som har drabbats av ett ovan beskrivet beslut, ska ha rätt till ersättning är enligt MB 31:4 att pågående markanvändning avsevärt

---

³⁶ Bengtsson m.fl. Miljöbalken (8 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 4 §.

³⁷ Förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken, § 5.

³⁸ Förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken, §§ 6-7a.

³⁹ Michanek & Zetterberg s. 224. Se formuleringen i t.ex. § 6 områdesskyddförordningen, att Skogsstyrelsen ”får” besluta om att inrätta ett biotopskyddsområde.

⁴⁰ Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter.

⁴¹ Rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar.

försvåras inom berörd del av fastigheten. Det är alltså fråga om en identisk formulering som den i RF 2:15 st. 2. Innebörden av formuleringen har varit omdiskuterad sedan den infördes år 1972, och än idag kvarstår oklarheter kring rekvisitens innebörd.⁴² En orsak till detta är bristen på klagörande praxis, som beror på att ersättningsfrågorna vanligtvis avgörs genom förhandlingar utanför domstol.⁴³

Begreppet ”pågående markanvändning” ska ges en generös tillämpning. Inte bara den faktiska användningen av marken ska inkluderas, utan även det som kan anses vara en ”naturlig och normal rationalisering” av markanvändningen.⁴⁴ Eftersom det ska vara fråga om *pågående* markanvändning, ersätts inte förluster på grund av förväntningar om en *ändrad* markanvändning.⁴⁵ Att skog avverkas har i förarbetena angetts som en sådan naturlig rationaliseringsåtgärd som normalt innefattas i pågående markanvändning.⁴⁶ De flesta restriktioner som begränsar möjligheten att avverka eller på annat sätt använda skogen kan därför ge rätt till ersättning.⁴⁷ I vissa situationer har det dock ifrågasatts om avverkning verkligen ska ses som pågående markanvändning, t.ex. om det är fråga om avverkning av en gammal naturskog,⁴⁸ eller om avverkning sker i fjällnära skog.⁴⁹ Huruvida ett beslut inkräktar på pågående markanvändning får ytterst avgöras genom en helhetsbedömning i varje enskilt fall, där man beaktar vad som framstår som en naturlig fortsättning av den pågående markanvändningen och vad som allmänt sett framstår som samma eller annan verksamhet.⁵⁰

För att ersättning ska bli aktuell måste vidare den pågående markanvändningen *avsevärt försvåras*. Detta innebär att endast ingrepp som räknas som relativt kvalificerade ersätts.⁵¹ En tumregel förefaller vara att markägaren inte ska behöva tåla mer än en

---

⁴² SOU 2013:59 s. 51, prop. 1997/98:45 del II s. 550, Bengtsson m.fl. Miljöbalken (8 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 31 kap. 4 §.

⁴³ Michanek & Zetterberg s. 462.

⁴⁴ Prop. 1972:111 bil. 2 s. 334.

⁴⁵ Prop. 1997/98:45 I s. 550.

⁴⁶ Prop. 1997/98:45 I s. 551.

⁴⁷ Michanek & Zetterberg s. 461.

⁴⁸ Michanek & Zetterberg s. 461, Forsberg s. 136.

⁴⁹ Skogsstyrelsen 2018 s. 10 ff. Enligt prop. 1997/98:45 I s. 550 är utgångspunkten att det är fråga om ändrad markanvändning om förfarandet är generellt tillståndspliktigt. SKS menar att eftersom det krävs tillstånd för att avverka i fjällnära skog är det oklart om det verkligen finns en rätt till ersättning vid ett beslut om nekat avverkningstillstånd.

⁵⁰ Prop. 1972:111 bil. 2 s. 334, NJA 2015 s. 323 p. 9.

⁵¹ SOU 2013:59 s. 52.

tioprocentig försämring av fastighetsvärdet utan ersättning. Om den berörda delen representerar ett högt värde, kan dock en ännu lägre gräns godtas.⁵²

Bedömningen av om markanvändningen avsevärt försvåras ska göras i förhållande till den del av fastigheten som berörs av rådighetsinskränkningen, inte i förhållande till fastigheten i sin helhet. Även om bara en liten del av fastigheten påverkas kan ersättning alltså utgå om ingreppet inom denna del uppnår kvalifikationsgränsen.⁵³ Inom skogsbruket ska rådighetsinskränkningen sättas i relation till varje ”behandlingsenhet”, alltså ett visst skogsbestånd eller flera mindre bestånd som avses bli behandlade med samma åtgärd samtidigt. Bedömningen av vad som utgör en behandlingsenhet ska göras utifrån fackmannamässiga grunder.⁵⁴

En stor del av den vägledning som finns rörande tolkningen av begreppen ”pågående markanvändning” och ”avsevärt försvårande” härrör från förarbetsuttalanden som idag är flera decennier gamla. Bengtsson har ifrågasatt relevansen av äldre förarbeten och praxis efter MB:s ikraftträdande. Han menar att MB:s bestämmelser har stärkt miljöintressena vilket bör reflekteras i tolkningen av ersättningsreglerna, särskilt när det gäller gränsen för avsevärt försvårande. Domstolarna förefaller dock inte ha anammat det synsättet, vilket gör rättsläget något oklart även i denna fråga.⁵⁵

2.5 Beräkning av intrångsersättningens storlek

2.5.1 Utgångspunkter i ersättningsberäkningen

När rätten till ersättning har fastslagits måste ersättningens omfattning bestämmas. Av MB 31:2 framgår att bestämmelserna i ExL ska tillämpas vid ersättning enligt MB kap. 31, om inte annat framgår av balken. De centrala bestämmelserna för att avgöra ersättningens storlek återfinns alltså i ExL kap. 4, som fastslår principerna för att värdera intrånget ekonomiskt.⁵⁶

Innan framställningen vänder sig till regleringen i expropriationslagen ska något kort sägas om de allmänna expropriationsrättsliga principer som styr fastställandet av

---

⁵² Bet. 1986/87:BoU1 s. 150.

⁵³ Bengtsson m.fl. Miljöbalken (8 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 31 kap. 4 §.

⁵⁴ Bet. 1986/87:BoU1 s. 150 f.

⁵⁵ Bengtsson m.fl. Miljöbalken (8 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 31 kap. 4 §.

⁵⁶ Bengtsson m.fl. Miljöbalken (8 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 31 kap. 2 §.

ersättningen. Den grundläggande målsättningen med expropriationsersättningen är att försätta sakägaren i samma förmögensställning som om expropriationen inte hade ägt rum.⁵⁷ Värderingen sker i enlighet med den s.k. differensprincipen, som anger att två händelseförlopp ska jämföras: ett verkligt, där expropriationen äger rum och sakägaren drabbas av en ekonomisk skada, och ett hypotetiskt, där man fastställer hur sakägarens ekonomiska ställning hade sett ut om expropriationen aldrig hade skett. Skillnaden mellan dessa två händelseförlopp är det expropriationsersättningen ska kompensera för. Detta betyder att bara skador som står i direkt orsakssamband med expropriationen ersätts.⁵⁸ Endast ekonomiska skador är ersättningsgilla, medan ideella skador och affektionsvärden inte ersätts.⁵⁹ Utgångspunkten är att sakägaren har bevisbördan för skadans storlek, men bördan kan skifta beroende på vem som har enklast kan skaffa fram relevant utredning.⁶⁰

ExL 4:1 delar in expropriationsersättning i tre olika ersättningsposter: löseskilling, intrångsersättning och annan ersättning. Löseskilling betalas när en fastighet exproprieras i sin helhet. Intrångsersättning utgår när en del av fastigheten, t.ex. en nyttjanderätt eller ett servitut, exproprieras. Det är reglerna om intrångsersättning som huvudsakligen tillämpas vid rådighetsinskränkningar enligt MB.⁶¹ Annan ersättning utgår för övriga skador på grund av expropriationen som varken kan kategoriseras som löseskilling eller intrångsersättning, t.ex. kostnader för flytt eller avveckling av rörelse.⁶² I det följande kommer endast intrångsersättning att behandlas närmare.

Intrångsersättning utgår med ett belopp som motsvarar minskningen i fastighetens marknadsvärde till följd av delexpropriationen, ExL 4:1. Därtill ska ett schablonpåslag om 25 % av marknadsvärdeminskningen läggas till, med resultatet att markägaren kompenseras med totalt 125 % av det minskade marknadsvärdet. Schablonpåslaget ska enligt förarbetena göras även på intrångsersättning vid rådighetsinskränkningar

---

⁵⁷ SOU 2008:99 s. 125.

⁵⁸ SOU 2007:29 s. 31.

⁵⁹ Dahlsjö m.fl. Expropriationslagen (1 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 4 kap. 1 §.

⁶⁰ Dahlsjö m.fl. Expropriationslagen (1 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 4 kap. 1 §.

⁶¹ Prop. 1972:111 bil. 2 s. 350, 406, Bengtsson 2015 s. 225, Michanek & Zetterberg s. 458.

⁶² Prop. 2009/10:162 s. 41.

enligt MB.⁶³ I realiteten kan intrångsersättningens storlek variera mellan allt från en tusenlapp⁶⁴ till många miljoner kronor⁶⁵.

2.5.2 *Bedömningen av fastighetens marknadsvärde*

Beräkningen av intrångsersättningen utgår alltså från marknadsvärdesminskningen, varför det blir nödvändigt att uppskatta fastighetens marknadsvärde före och efter rådighetsinskränkningen. Det saknas en legaldefinition av begreppet *marknadsvärde*, och expropriationslagen anger inte heller hur marknadsvärdet ska beräknas. Enligt förarbetena ska dock marknadsvärdet förstås som det pris fastigheten sannolikt skulle ha betingat vid en försäljning på den allmänna marknaden.⁶⁶

I rättstillämpningen används framför allt tre metoder för att bestämma marknadsvärdet på en fastighet: ortsprismetoden, avkastningsvärdemetoden och produktionskostnadsmetoden. Den metod som används mest frekvent är ortsprismetoden, som går ut på att analysera köp av fastigheter som är jämförbara med expropriationsobjektet, med modifikation för hur materiella skillnader och skillnader i försäljningstidpunkt påverkar värdet.⁶⁷ Urvalet av jämförelseobjekt bör inte inkludera fastighetsköp där priset har påverkats av ovidkommande faktorer, såsom släktskap eller en monopolställning.⁶⁸ Jämförelseobjekten bör vidare hämtas från ett så snävt geografiskt område som möjligt, med tanke på den betydelse läget har som värderingsfaktor. När ortsprismetoden tillämpas på skogsbruksfastigheter kan jämförelseobjekt hittas i geografiska områden som har liknande odlingsbetingelser som expropriationsobjektet.⁶⁹

Avkastningsvärdemetoden innebär att marknadsvärdet bedöms med utgångspunkt i fastighetens förväntade framtida avkastning. Produktionskostnadsmetoden används vid värdering av anläggningar av olika slag och går ut på att analysera återanskaffningskostnaderna av en jämförbar anläggning, med avdrag för sådan värdeminskning

---

⁶³ Prop. 2009/10:162 s. 73.

⁶⁴ NJA 2007 s. 695.

⁶⁵ NJA 2017 s. 1195, av målet framgår att intrångsersättning motsvarande 25,3 miljoner kronor betalats ut till en ekonomisk aktör inom skogsbruket efter förhandling utanför domstol.

⁶⁶ Prop. 1971:122 s. 171.

⁶⁷ SOU 2008:99 s. 129.

⁶⁸ Prop. 1971:122 s. 172 f.

⁶⁹ Dahlsjö m.fl. Expropriationslagen (1 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 4 kap. 1 §.

expropriationsobjektet kan ha utsatts för.⁷⁰ Oavsett vilken värderingsmetod som används gäller att man inte ska beakta den effekt själva expropriationen kan ha haft på marknadsvärdet, vare sig det rör sig om en höjande eller sänkande effekt.⁷¹

Vid värderingen av skogsbruksfastigheter måste hänsyn tas till att fastighetens värde är starkt förknippat med avkastningen från skogen.⁷² Vanligtvis värderas därför skogsbruksfastigheter med en kombination av ortsprismetoden och den s.k. beståndsmetoden.⁷³ Beståndsmetoden är en variant av avkastningsvärdemetoden som anpassats för värdering av skogsbruksfastigheter, och utgår från en sannolik framtida nettoavkastning med beaktande av värdepåverkande faktorer såsom virkespriser och drivningskostnader.⁷⁴ Metoden preciseras närmare i 2018 års skogsnorm.⁷⁵

Eftersom värderingen bygger på ett hypotetiskt scenario ligger det i sakens natur att marknadsvärdet, oavsett metod, bara kan uppskattas mellan tummen och pekfingeret. Enligt ExL 5:12 har domstolen ansvaret för att det finns tillräcklig utredning för att kunna bedöma marknadsvärdet. Som en sista utväg kan domstolen, med stöd i RB 35:5, uppskatta skadan till ett skäligt belopp.⁷⁶

Som nämns ovan avgörs ofta ersättningsfrågorna utanför domstolarna, genom förhandlingar mellan den enskilde markägaren och myndigheten. En orsak till detta kan vara att myndigheterna är måna om att slippa möta markägarna i domstol, eftersom reglerna om rättegångskostnader är särskilt förmånliga för markägare som väcker ersättningstalan enligt MB 31:13. Enligt MB 25:6 kan nämligen myndigheten tvingas betala fastighetsägarens rättegångskostnader *även* om fastighetsägarens talan ogillas, förutsatt att fastighetsägaren har haft ”skälig anledning att få sin talan prövad”. Detta är ett avsteg från den processrättsliga huvudregeln i RB 18:1 om att den tappande parten betalar motståndarens rättegångskostnader, och medför att myndigheten kan behöva betala omfattande rättegångskostnader oavsett utgången i målet. Enligt min mening kan man inte bortse från risken att hotet om att behöva stå

---

⁷⁰ SOU 2008:99 s. 129.

⁷¹ Prop. 1971:122 s. 171 f.

⁷² Dahlsjö m.fl. Expropriationslagen (1 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 4 kap. 1 §.

⁷³ MÖD 2007:13 och Svensson, Miljöbalken (22 oktober 2014, Lexino) kommentaren till 31 kap. 2 §.

⁷⁴ Naturvårdsverket 2011 s. 12.

⁷⁵ Lantmäteriet 2018.

⁷⁶ Dahlsjö m.fl. Expropriationslagen (1 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 4 kap. 1 §.

för markägarens rättegångskostnader kan trissa upp storleken på intrångsersättningen. För myndigheten är det ofta ekonomiskt rationellt att acceptera en högre värdering av marknadsvärdeminskningen framför att ge sig in i vad som kan bli mycket kostsam process. Även om det av naturliga skäl är svårt att undersöka i vilken utsträckning intrångsersättningen påverkas av sådana överväganden, menar jag alltså att regleringen av rättegångskostnaderna medför en inneboende risk för övervärdering av fastighetens marknadsvärdeminskning.

2.5.3 Det 25-procentiga schablonpåslaget

Regeln att intrångsersättningen ska inkludera ett påslag motsvarande 25 % procent av marknadsvärdeminskningen tillkom genom en lagändring år 2010. Lagändringen hade flera motiv, varav det huvudsakliga var att stärka skyddet för äganderätten.⁷⁷ Att enbart kompensera sakägaren med ett belopp som motsvarade marknadsvärdeminskningen ansågs otillräckligt sett till expropriationens ingripande natur. Schablonpåslaget skulle mot denna bakgrund kompensera det som i förarbetena benämndes fastighetens ”individuella värde”, vilket sades motsvara det pris till vilket fastighetsägaren skulle vara beredd att frivilligt sälja fastigheten utan hot om expropriation.⁷⁸ Enligt regeringen var det dock inte fråga om ersättning för affektionsvärden, utan påslaget skulle klassificeras som ersättning för ekonomisk skada.⁷⁹ Ytterligare ett motiv som angavs var att minska risken för att fastighetsägaren underkompenseras till följd av de svårigheter som förknippas med att fastställa det korrekta marknadsvärdet.⁸⁰ Vidare ansågs att det faktum att expropriation med tiden i högre grad kommit att utföras av privata, vinstdrivande rättssubjekt talade för att det inte längre fanns lika starka skäl att hålla nere expropriationsersättningarna.⁸¹ Schablonregeln ansågs också kunna stärka förtroendet för expropriationsinstitutet.⁸²

Införandet av schablonpåslaget har mött motstånd. Flera kritiker, däribland Lagrådet, har anmärkt på att lagändringen leder till ökade kostnader för det allmänna

---

⁷⁷ Prop. 2009/10:162 s. 47 f.

⁷⁸ Prop. 2009/10:162 s. 66.

⁷⁹ Prop. 2009/10:162 s. 67.

⁸⁰ Prop. 2009/10:162 s. 66.

⁸¹ Prop. 2009/10:162 s. 47 f.

⁸² Prop. 2009/10:162 s. 67.

skyddet av värdefull och orörd natur.⁸³ Bengtsson har dessutom hävdad att schablonpåslaget inbjuder till missbruk av ersättningsreglerna, eftersom skogsägare genom att hota med avverkning kan framtvinga ett områdesskydd, få 125 % av vad en avverkning skulle ha inbringat – och därmed *vinna* på att utsättas för en rådighetsinskränkning.⁸⁴

Vidare har det ifrågasatts om schablonpåslaget verkligen, som hävdas i propositionen, kan anses kompensera för en ekonomisk skada. Skillnaden mellan det som benämns ”individuellt värde” och affektionsvärde är otydlig.⁸⁵ Enligt propositionen kan det individuella värdet t.ex. bestå i affektionsvärden, en särskild anknytning till fastigheten eller en förhoppning om att kunna sälja fastigheten till ett högre pris vid ett annat tillfälle.⁸⁶ Med andra ord är det inte helt klart vad det individuella värdet ska kompensera, och regeringen förefaller direkt säga emot sig själv när den hävdar att affektionsvärden inte ersätts.

Det har mot denna bakgrund påståtts att införandet av schablonpåslaget strider mot de ersättningsrättsliga grundprinciperna om att endast ekonomiska värden ersätts och att skadeersättningen aldrig ska överstiga den ekonomiska skadan.⁸⁷ Ersättning för det individuella värdet utgår dessutom oavsett om fastigheten överhuvudtaget har ett individuellt värde för ägaren och med samma procentuella andel oavsett storleken på det individuella värdet. Genom påslagsregelns schabloniserade utformning förkastas därmed även kravet på adekvat kausalitet mellan rådighetsinskränkning och ersättningen.⁸⁸ Sammantaget anser jag att övervägande skäl talar för att schablonpåslaget *inte* är avsett att kompensera för en mätbar, ekonomisk skada. Regeln bör istället ses som en ansats att av ideologiska skäl genomföra en förstärkning av äganderätten.⁸⁹

---

⁸³ Se bl.a. prop. 2009/10:162 bil. 6 s. 200, Bengtsson 2010 s. 738, Forsberg s. 145.

⁸⁴ Bengtsson 2010 s. 729 och 734.

⁸⁵ Forsberg s. 145, Bengtsson 2010 s. 731, Dahlsjö m.fl. Expropriationslagen (1 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 4 kap. 1 §.

⁸⁶ Prop. 2009/10:162 s. 67.

⁸⁷ Svea hovrätts yttrande 2009 s. 2, Bengtsson 2010 s. 746.

⁸⁸ Svea hovrätts yttrande 2009 s. 2.

⁸⁹ Jfr Bengtsson 2010 s. 743 och Svea hovrätts yttrande 2009 s. 2.

2.6 Sammanfattning

Den första delfrågeställningen, angående vilken rätt skogsbrukare har till intrångsersättning enligt MB, kan sammanfattningsvis besvaras på följande sätt.

Rätten till intrångsersättning enligt MB 31:4 härrör ur egendomsskyddet och har direkt stöd i RF 2:15 st. 2. Under vissa förutsättningar kan även en rätt till ersättning vid rådighetsinskränkningar krävas av EKMR tilläggsprotokoll 1 art. 1, förutsatt att det är fråga om en ingripande rådighetsinskränkning och compensation krävs för att intrånget ska anses proportionerligt.

För att en skogsbrukare ska ha rätt till intrångsersättning enligt MB krävs i första hand att denne har drabbats av en rådighetsinskränkning genom ett av de beslut som anges i MB 31:4 st. 1. De angivna besluten har gemensamt att de syftar till att skydda naturområden. I vissa fall har myndigheterna ett betydande utrymme att själva besluta när ett områdesskydd ska inrättas, i andra fall är de hårdare bundna av rättsliga krav. För att skogsägare ska ha rätt till ersättning krävs vidare att rådighetsinskränkningen medför att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten. Dessa rekvisit är svårtolkade, men anses ofta vara uppfyllda när det gäller restriktioner i möjligheten att avverka produktionsskog. Om skogsägaren har rätt till ersättning, utgår compensation motsvarande av 125 % av den marknadsvärde-minskning intrånget orsakar.

3. Tillämpning av statsstödsbegreppet

3.1 Inledning

I detta kapitel analyseras huruvida ersättning till skogsbrukare som betalas ut genom MB 31:4 kan utgöra ett statligt stöd enligt EU-rätten. Därmed besvaras uppsatsens andra och tredje delfrågeställningar, som rör hur statsstödsbegreppet definieras enligt EU-rätten och om intrångsersättning enligt MB passar in på den definitionen. Detta kapitel utgör alltså uppsatsens tyngdpunkt.

Inledningsvis ges en övergripande bild av EU:s statsstödsrätt och de grundläggande utgångspunkterna för den kommande analysen fastslås. Sedan kommer kriterierna för att en åtgärd ska definieras som ett statligt stöd att behandlas i tur och ordning, medan slutsatser om intrångsersättningens förenlighet med dessa kriterier dras löpande.

3.2 Allmänt om EU:s statsstödsreglering

Grunden för EU:s statsstödsbegrepp återfinns i FEUF art. 107.1. Där anges att stöd som ges av en medlemsstat med hjälp av statliga medel som snedvrider eller hotar att snedvrیدا konkurrensen genom att gynna vissa företag eller viss produktion, är oförenligt med den inre marknaden förutsatt att stödet påverkar handeln mellan medlemsstater och inget annat föreskrivs i fördragen. I denna definition kan fyra kumulativa rekvisit utläsas som, om de uppfylls, medför att åtgärden ifråga är ett statligt stöd:⁹⁰

- i) Åtgärden måste *gynna* vissa företag. De berörda företagen måste alltså ges en fördel.
- ii) Fördelen måste härröra från en medlemsstat och bestå av statliga medel.
- iii) Åtgärden ska gynna *vissa* företag eller *viss* produktion – det ska alltså vara fråga om en selektiv åtgärd.
- iv) Stödet ska snedvrیدا eller hota att snedvrیدا konkurrensen och påverka handeln mellan medlemsstater.

---

⁹⁰ Hofman & Micheau s. 63 f., Heidenhain s. 14.

Effekten av att en åtgärd uppfyller dessa kriterier är att stödet är oförenligt med den inre marknaden. Utgångspunkten i fördraget är med andra ord ett principiellt förbud mot statligt stöd inom EU.⁹¹

Syftet med en överstatlig kontroll av statliga stöd är att se till att medlemsstaters ingripanden i företags ekonomi inte snedvrider konkurrensen på den inre marknaden.⁹² När stater otillbörligen gynnar vissa företag eller viss produktion kan detta bidra bl.a. till att ineffektiva företagsstrukturer upprätthålls, att privata investeringar trängs undan, att ekonomiskt riskfyllt beteende uppmuntras och att företagens produktions- och lokaliseringsbeslut snedvrids.⁹³ I längden kan detta motverka en ökad välfärd genom att hämma ekonomisk tillväxt.⁹⁴ Samtidigt kan statsstöd vara ett sätt för stater att uppnå angelägna politiska mål och kan i vissa fall även öka den ekonomiska välfärden, t.ex. genom att rätta till marknadsmisslyckanden.⁹⁵ Av denna anledning är förbudet mot statsstöd inom EU inte absolut, och undantag från förbudet tillåts under kontrollerade former.

Ett utmärkande drag för EU:s statsstödsrätt är det centraliserade kontrollsystemet av statliga stöd, i vilket kommissionen spelar huvudrollen. Enligt FEUF art. 108.3 måste alla planerade eller ändrade stödåtgärder anmälas till kommissionen så att denna kan ta ställning till om stödet är förenligt med den inre marknaden. I enlighet med det s.k. genomförandeförbudet är stödåtgärder som genomförs utan att ha anmälts till kommissionen som huvudregel otillåtna.⁹⁶ När ett stöd har anmälts kan kommissionen antingen bedöma att stödet ska tillåtas eller att det är oförenligt med den inre marknaden och därmed är förbjudet. I FEUF art. 107.2 anges ett fåtal situationer där kommissionen *måste* finna stödet förenligt med den inre marknaden, t.ex. stöd av social karaktär som ges till enskilda eller stöd i samband med naturkatastrofer. I art. 107.3 anges vidare ett antal situationer då kommissionen *kan* finna stödet förenligt. Systemet ger alltså kommissionen ett betydande utrymme att skönsmässigt bedöma

---

⁹¹ SOU 2011:69 s. 80.

⁹² Kurcz & Vallindas s. 159, Werner & Verouden s. 10.

⁹³ Bacon s. 10.

⁹⁴ Indén s. 16.

⁹⁵ Bacon s. 8.

⁹⁶ FEUF art. 108.3 p. 3, SOU 2011:69 s. 59. Det finns undantag även från anmälningsplikten, se nedan kap. 4.

vilka stöd som ska tillåtas.⁹⁷ För att undvika att detta medför en alltför stor rättsosäkerhet och för att minska sin egen arbetsbörda har kommissionen antagit förordningar med undantag från anmälningsplikten och publicerat riktlinjer som tydliggör hur de bedömer vilka stöd som ska tillåtas.⁹⁸

Förutom att bedöma tillåtligheten i planerade stödåtgärder ska kommissionen enligt FEUF art. 108.1 även löpande granska befintliga stödordningar i medlemsstaterna. Kommissionen ska även undersöka uppgifter om stöd som har betalats ut i strid med genomförandeförbudet.⁹⁹ Om kommissionen i ett ärende finner att ett stöd inte är förenligt med den inre marknaden, eller att det har lämnats ut i strid med genomförandeförbudet, ska kommissionen besluta att medlemsstaten ifråga ska upphäva eller ändra stödåtgärden.¹⁰⁰ Kommissionen ska också besluta om att medlemsstaten ska vidta alla nödvändiga åtgärder för att återkräva stödet, inklusive ränta, från mottagaren.¹⁰¹ Om medlemsstaten inte rättar sig efter kommissionens beslut kan kommissionen väcka en fördragsbrottstalan mot medlemsstaten.¹⁰² Som utgångspunkt har kommissionen bevisbördan för att det föreligger ett stöd, medan medlemsstaten har bevisbördan för att stödet är förenligt med den inre marknaden.¹⁰³

EU-domstolen och kommissionen har i sin praxis på statsstödsrättens område fastställt några grundläggande förutsättningar som ska beaktas vid tolkningen av begreppet statligt stöd. Den s.k. *effektprincipen* innebär att statliga stöd ska definieras i förhållande till dess effekter, inte dess syfte.¹⁰⁴ Varken det faktum att medlemsstaten aldrig avsett att ge ett stöd, eller de beaktansvärda skäl staten kan ha för att stödja ett företag, kan utesluta att åtgärden klassas som ett statligt stöd.¹⁰⁵ Syftet med åtgärden kan dock få avgörande betydelse vid kommissionens bedömning av om stödet ska anses förenligt med den inre marknaden,¹⁰⁶ men detta är en separat fråga från den om

---

⁹⁷ Aldestam s. 27.

⁹⁸ Se nedan, avsnitt 4.2-4.3.

⁹⁹ Rådets förordning (EU) 2015/1589 av den 13 juli 2015 om genomförandebestämmelser för artikel 108 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (Procedurförordningen), ingressen p. 22-23.

¹⁰⁰ FEUF art. 108.2 st. 1.

¹⁰¹ Procedurförordningen art. 16.1-2.

¹⁰² FEUF art. 108.2 st. 2.

¹⁰³ Indén s. 35.

¹⁰⁴ Mål 173/73 Italien mot Kommissionen p. 27.

¹⁰⁵ Bacon s. 19.

¹⁰⁶ Se nedan, kap. 4.

åtgärden överhuvudtaget ska definieras som ett stöd. För frågeställningens del innebär effektprincipen att det egentligen är irrelevant vilka avsikter lagstiftaren haft med att betala intrångsersättning enligt MB. Att syftet med ersättningen inte är att ge ett stöd och att ersättningen betalas ut som ett led i att skydda värdefull natur och för att markägare har en grundlagsskyddad rätt till kompensation vid rådighetsinskränkningar, hindrar alltså inte att ersättningen kan utgöra ett stöd. Så länge rekvisiten i FEUF art. 107.1 är objektivt uppfyllda är åtgärden att betrakta som ett statsstöd.

Vidare är FEUF art. 107.1 enligt sin ordalydelse tillämplig på stöd ”av vilket slag det än är”. Formen för stödet är med andra ord inte heller relevant.¹⁰⁷ Stödbegreppet omfattar alltså inte bara rena subventioner, utan även åtgärder som minskar de kostnader som normalt belastar ett företags budget och därigenom är av samma karaktär som en subvention.¹⁰⁸ Även detta visar att förekomsten av ett statsstöd inte utesluts av det faktum att intrångsersättningen betalas ut i form av just skadeersättning.

Som framgår av FEUF art. 107.1 är reglerna om statligt stöd endast tillämpliga om stödmottagaren är ett ”företag”; stöd till privatpersoner träffas alltså inte av regleringen. Begreppet företag definieras inom statsstödsrätten på samma sätt som i andra delar av EU:s marknadsrätt, dvs. som en fysisk eller juridisk person som bedriver ekonomisk verksamhet, oavsett dess rättsliga ställning eller hur den finansieras.¹⁰⁹ Med ekonomisk verksamhet har unionsdomstolarna genomgående avsett all verksamhet som går ut på att erbjuda varor eller tjänster på en marknad.¹¹⁰ Med tanke på att rätten till intrångsersättning förutsätter att den som utsätts för en rådighetsinskränkning ägnar sig åt ”markanvändning” kan det förmodas att merparten av de som mottar ersättning ägnar sig åt någon form av ekonomisk verksamhet. Att just skogsbruk är att definiera som en ekonomisk verksamhet, och att stöd till skogsbrukare därmed kan omfattas av förbudet i art. 107.1, är uppenbart.¹¹¹

---

¹⁰⁷ Mål C-280/00 *Altmark Trans*, p. 84.

¹⁰⁸ Mål 30/59 *De Gezamenlijke Steenkolenmijnen*, p. 19.

¹⁰⁹ Tillkännagivandet s. 3.

¹¹⁰ Tillkännagivandet s. 4.

¹¹¹ Se t.ex. kommissionens beslut av den 13 februari 2008 om Finlands stöd nr. N 130a/07 till skogsbruket.

Slutligen ska påpekas att bedömningen av om en åtgärd är ett stöd ska göras mot bakgrund av förhållandena i den egna medlemsstaten. Nödvändiga jämförelser för att avgöra om ett företag har gynnats otillbörligen ska alltså ske mot företag i samma medlemsstat.¹¹² Jämförelser ska också ske mellan det mottagande företaget och andra företag *vid samma tidpunkt* som åtgärden ifråga vidtogs.¹¹³

3.3 Fördelskriteriet

3.3.1 Generellt om begreppet fördel

Det kanske mest grundläggande kriteriet för att en åtgärd ska utgöra ett stöd är att den medför en fördel för mottagaren. Enligt fast praxis definieras en fördel som varje ekonomisk förmån som ett företag inte skulle ha fått under normala marknadsmässiga förhållanden, dvs. utan statligt ingripande.¹¹⁴ För att bestämma om ett företag har mottagit ett stöd behöver man alltså avgöra om företagets ekonomiska situation förbättrades till följd av ingripandet på ett sätt som avviker från vad som hade skett under normala marknadsvillkor.¹¹⁵ Som nämndes ovan är det inte bara direkta subventioner som kan åstadkomma denna effekt, utan även andra åtgärder som ger företaget en fördel eller befriar företaget från ekonomiska bördor som normalt ingår i deras budget.¹¹⁶ Detta gäller även om bördorna är resultatet av skyldigheter staten har ålagt företag genom lag, eftersom sådana skyldigheter ses som en ofrånkomlig del av ekonomisk verksamhet.¹¹⁷

Frågan om ett företag har mottagit en fördel bedöms på olika sätt när staten agerar i egenskap av myndighet och när staten agerar som en ekonomisk aktör på marknaden.¹¹⁸ När staten agerar som en vanlig deltagare på marknaden gäller det s.k. kriteriet om en marknadsekonomisk aktör, som innebär att alla ekonomiska transaktioner som staten genomför måste ske på normala marknadsvillkor. Har detta skett, har inte motparten fått en fördel och därmed inget stöd.¹¹⁹ När staten istället

---

¹¹² Indén s. 36.

¹¹³ Bacon s. 32.

¹¹⁴ Mål C-39/94 SFEI m.fl. p. 60, mål C-342/96 Spanien mot kommissionen, p. 41.

¹¹⁵ Tillkännagivandet s. 15.

¹¹⁶ Tillkännagivandet s. 16.

¹¹⁷ Werner & Verouden s. 68, Hofmann & Micheau s. 85.

¹¹⁸ Indén s. 35.

¹¹⁹ Tillkännagivandet s. 17 ff. Kriteriet utvecklas närmare i avsnitt 3.2.2.

utövar sin lagstiftningskompetens finns ofta ingen normal marknadsaktör att jämföra statens agerande med, varför frågan om lagstiftningen medför en fördel får bedömas objektivt utifrån lagstiftningens effekter.¹²⁰

3.3.2 Fördelskriteriets tillämpning vid kompensation för skada och expropriation

När ett företag åsamkas en skada eller utsätts för en expropriation och sedan ersätts för detta innebär ersättningen generellt ingen fördel för företaget, eftersom ersättningen normalt endast försätter företaget i samma förmögenhetssituation det befann sig i innan skadan inträffade.¹²¹ Enligt kommissionen är därför förekomsten av en fördel utesluten när det är fråga om ersättning för expropriation eller för skador som myndigheten har orsakat ett företag.¹²² Även EU-domstolen har i det s.k. Asterismålet uttalat att statsstöd i rättsligt hänseende väsentligen skiljer sig från skadestånd som nationella myndigheter kan ådömas att betala till enskilda som ersättning för en skada som myndigheterna har orsakat.¹²³ Gällande kompensation för expropriation av tillgångar har tribunalen i mål T-62/08 ThyssenKrupp uttryckt att sådan ersättning normalt inte utgör ett stöd.¹²⁴ Andra mål, som inte direkt har rört just skadeersättning, har följt liknande resonemang. I mål 61/79 Denkavit ansåg EU-domstolen att fördelselementet saknas när myndigheter återbetalar avgifter till företag som inte var skyldiga att betala avgiften.¹²⁵ Även när det gäller ersättning till företag som har ålagts att utföra allmännyttiga tjänster har EU-domstolen slagit fast att sådan ersättning inte utgör stöd, förutsatt bl.a. att ingen överkompensation sker.¹²⁶

Utifrån dessa fall förefaller huvudregeln vara att när en myndighet är skyldig att betala ut ersättning till ett företag som har drabbats av en kostnad på grund av statens agerande, anses ersättningen inte medföra en fördel för mottagaren. Enligt denna huvudregel hamnar MB:s reglering av intrångsersättning, som innebär att markägare kompenseras för en skada som åsamkats av staten, inte i konflikt med statsstödsreglerna. Emellertid ersätts svenska markägare enligt nuvarande lagstiftning med

---

¹²⁰ Bacon s. 30.

¹²¹ Jfr Werner & Verouden s. 69, Bacon s. 36, Tjepkema s. 479.

¹²² Tillkännagivandet s. 17.

¹²³ Förenade målen 106-120/87 Asteris m.fl. mot Grekland, p. 23.

¹²⁴ Mål T-62/08 ThyssenKrupp mot Kommissionen, p. 58-62.

¹²⁵ Mål 61/79 Denkavit, p. 31-32.

¹²⁶ Mål C-280/00 Altmark Trans p. 94-95.

belopp som överstiger den faktiska marknadsvärdeminskningen som följer av rådighetsinskränkningen. Dels finns, som beskrivs ovan, en risk för övervärdering av marknadsvärdet på grund av hur fördelningen av rättegångskostnader i ersättningsmål har reglerats. Dels innebär schablonpåslaget att markägare ersätts med 125 % av den uppskattade marknadsvärdeminskningen. Detta har väckt frågan om dagens reglering leder till överkompensation av de skadelidande, och om detta innebär att en statsstödsrättslig fördel uppkommer.¹²⁷

EU-domstolen har ännu inte prövat om en reglering liknande den svenska, där intrångsersättning utgår med 125 % av marknadsvärdeminskningen, uppfyller fördelskriteriet. Det förefaller dock vara klart att ersättning som överkompenserar den skadelidande kan medföra en fördel.¹²⁸ I det ovan nämnda ThyssenKrupp-avgörandet ansågs ersättning för expropriation trots allt utgöra ett stöd eftersom ersättningen betalades ut under en obegränsad tidsperiod, vilket medförde att det saknades ett proportionerligt samband mellan storleken på ersättningen och värdet av den exproprierade egendomen.¹²⁹ Kommissionen har även uttalat att kompensation för expropriation eller liknande ingrepp inte utgör ett stöd, så länge ersättningen är *lika stor eller mindre* än de förmögenhetsskador som orsakats av ingreppet.¹³⁰ Även i doktrinen uttrycks uppfattningen att en fördel kan uppstå om skadeersättningen inte står i rimlig relation till marknadsvärdet av den exproprierade egendomen.¹³¹

Nästa fråga blir då om en ersättning som består av 125 % av marknadsvärdeminskningen resulterar i överkompensation ur ett statsstödsrättsligt perspektiv. Enligt den internationellt erkända ersättningsrättsliga principen *restitutio in integrum* ska skadeersättningen försätta den skadelidande i samma förmögenhetssituation som om skadan inte inträffat.¹³² Kommissionen har uttryckt att skadeersättning som följer denna princip inte utgör ett stöd, eftersom den skadelidande genom ersättningen inte försätts i en bättre ekonomisk situation.¹³³ I samma anda har kommissionen vid flera

---

¹²⁷ Prop. 2009/10:162 s. 49, SOU 2013:59 s. 71, Skogsstyrelsen 2018 s. 18.

¹²⁸ Indén s. 68.

¹²⁹ Mål T-62/08 ThyssenKrupp mot Kommissionen, p. 139-140.

¹³⁰ Kommissionens beslut av den 20 januari 1999 om markförvärv enligt den tyska lagen om regleringsåtgärder, s. 47.

¹³¹ Bacon s. 36, Tjepkema s. 483, Säcker & Montag s. 99.

¹³² Tjepkema s. 485 f.

¹³³ Kommissionens beslut av den 19 januari 2015 om Italiens stöd nr. SA.35842 till förmån för ytterligare ersättning till CSTP för utövande av allmän trafikplikt, p. 97 och Tjepkema s. 486.

tillfällen ansett att skadeersättning som överstiger förmögenhetsskadan medför en fördel.¹³⁴ I förarbetena till lagändringen som införde den 25-procentiga påslagsregeln hävdas att regeln kompenserar för en ekonomisk skada i form av fastighetens ”individuella värde”. Som beskrivs ovan tyder dock det mesta på att regeln i själva verket inte ersätter en förmögenhetsskada. Påslaget saknar relevant koppling till en konstaterad skada och är snarare att se som ett resultat av dåvarande regeringens ambitioner att stärka äganderätten och öka acceptansen för tvångsingripanden.¹³⁵ Oavsett avsikten med påslagsregeln följer det dock av effektprincipen att motiven bakom regeln inte ska beaktas – endast effekterna av regeln är relevanta. Konsekvensen av påslagsregeln är att markägaren genom intrångsersättningen erhåller i vart fall 125 % av vad en avverkning hade inbringat. Sannolikt är överkompensationen i många fall större, eftersom värderingen av fastigheten riskerar att överdrivas i förhandlingarna mellan myndighet och markägare. För att återkoppla till den klassiska definitionen av fördelskriteriet är det alltså tydligt att mottagarna av intrångsersättningen får en fördel de inte skulle ha fått under normala marknads-mässiga förhållanden.

En invändning mot detta synsätt, och vad som förefaller vara det enda mer ambitiösa försöket i svensk doktrin att avgöra om expropriationslagens bestämmelser kan leda till en statsstödsrättslig fördel, har gjorts av Indén och Lundberg. De menar att påslagsregeln inte nödvändigtvis leder till överkompensation eftersom man inte kan jämföra det marknadsvärde som följer av ExL med marknadsvärdet som det definieras statsstödsrättsligt.¹³⁶ Enligt Indén och Lundberg saknas en juridisk definition av marknadsvärdet inom statsstödsrätten, varför det blir nödvändigt att använda sig av ekonomisk teori för att fastställa marknadsvärdet.¹³⁷ De framför att sättet att beräkna marknadsvärdet enligt ekonomisk teorier skiljer sig från hur marknadsvärdet beräknas i expropriationsmål, och menar därför att påslagsregeln inte med säkerhet hamnar i konflikt med förbudet mot statsstöd.¹³⁸

---

¹³⁴ Kommissionens beslut av den 20 januari 1999 om markförvärv enligt den tyska lagen om regleringsåtgärder, s. 47. Även kommissionens beslut av den 7 december om Rumäniens stöd nr. SA.38517 genom skiljedomen Micula mot Rumänien, p. 101.

¹³⁵ Se ovan, avsnitt 2.5.3.

¹³⁶ Indén & Lundberg s. 127.

¹³⁷ Indén & Lundberg s. 114.

¹³⁸ Indén & Lundberg s. 129. Se ovan, avsnitt 2.5.2.

Denna invändning förtjänar att bemötas. Det stämmer visserligen att det saknas en enhetlig definition av begreppet marknadsvärde i statsstödsrätten, men det betyder inte att det saknas vägledning i hur marknadsvärdet ska bedömas statsstödsrättsligt. I relation till det ovan nämnda kriteriet om en marknadsmässig aktör finns omfattande vägledning kring hur man bedömer om en transaktion har skett på marknadsmässiga villkor. För det första förmodas priset vara marknadsmässigt när det offentliga köper egendom genom ett öppet och villkorslöst anbudsförfarande.¹³⁹ I situationer när ett anbudsförfarande inte är möjligt, som är fallet vid expropriation, ska ersättningen bestämmas i första hand genom en jämförande analys och i andra hand genom andra bedömningsmetoder.¹⁴⁰ Vid en jämförande analys ska transaktionen som myndigheten har genomfört analyseras mot jämförbara transaktioner som genomförs av privata aktörer. Jämförelsen ska helst ske genom att man beaktar centraltendensen bland flera referensobjekt.¹⁴¹ Denna metod har stora likheter med den ovan beskrivna ortsprismetoden, som även den går ut på att analysera köp av fastigheter som är jämförbara med expropriationsobjektet.¹⁴² Om en jämförande analys inte används, kan marknadsvärdet enligt kommissionen fastställas med hjälp av en allmänt accepterad standardiserad bedömningsmetod.¹⁴³ 2018 års skogsnorm, och den beståndsmetod som där förespråkas, kan mycket väl utgöra en sådan standardiserad bedömningsmetod. Utifrån kommissionens riktlinjer saknas alltså skäl att anta att de metoder som används för att värdera skogsbruksfastigheter inte skulle accepteras av kommissionen.

Vid en eventuell granskning av ersättningsreglerna skulle kommissionen behöva göra en självständig värdering av frågan om ersättningen överstiger marknadsvärde-minskningen.¹⁴⁴ Om kommissionen bedömer att marknadsvärde-minskningen är större än vad svenska myndigheter har uppskattat måste kommissionen ta ställning till om skillnaden mellan ersättningen och marknadsvärde-minskningen ändå är tillräckligt stor för att det ska vara fråga om en fördel. Därvid ska kommissionen

---

¹³⁹ Tillkännagivandet s. 20.

¹⁴⁰ Tillkännagivandet s. 22.

¹⁴¹ Tillkännagivandet s. 23.

¹⁴² Se ovan, avsnitt 2.5.2.

¹⁴³ Tillkännagivandet s. 23.

¹⁴⁴ Bacon s. 50.

beakta den osäkerhet som är förknippad med en sådan retroaktiv värdering.¹⁴⁵ Att ersättningen avviker något från marknadsvärdet innebär alltså inte automatiskt att en förmån har betalats ut. Jag har dock svårt att tro att kommissionen inte skulle bedöma att ett regelverk, som konsekvent och avsiktligt medger ersättningar som överstiger marknadsvärdeminskningen med 25 %, inte medför en fördel. Min bedömning är alltså att den del av ersättningen som överstiger förmögenhetsskadan utgör en fördel i den mening som avses i FEUF art. 107.1.

3.3.3 Rådighetsinskränkningar som en normal affärsrisk

Det kan vidare diskuteras om det är möjligt att hela intrångsersättningen, inte bara den del som överstiger förmögenhetsskadan, utgör en fördel. Som redogörs för ovan anses en fördel uppkomma när staten ersätter företag för kostnader som normalt belastar ett företags budget.¹⁴⁶ Detta gäller även sådana kostnader som företag tvingas bära på grund av skyldigheter enligt lag eller andra föreskrifter.¹⁴⁷ Ett exempel: jordbruksproducenter åläggs en skyldighet att genomföra livsmedelssäkerhetsrelaterade kontroller och detta krav medför ökade kostnader för vissa företag. Om företagen erhåller ersättning för dessa kostnader kan detta innebära att företagen får en fördel, eftersom de kompenseras för kostnader som är normala inslag i jordbruksproducenters budget. Denna fördel uppstår även om ersättningen inte överstiger de kostnader företaget drabbats av till följd av regleringen.¹⁴⁸ Ytterligare ett exempel: ett företag nekas tillstånd att bedriva en viss verksamhet. Detta kan i vissa sammanhang ses som en fullt normal affärsrisk, varför statlig kompensation för det nekade tillståndet kan utgöra ett stöd.¹⁴⁹ För att det ska röra sig om en fördel krävs alltså att företaget ersätts för kostnader som anses sammanhånga med den ekonomiska verksamhet företaget bedriver.¹⁵⁰ Motsatsvis är ersättning för ”onormala” kostnader som har orsakats av staten inte ett stöd.¹⁵¹

---

¹⁴⁵ Förenade målen T-233/11 och 262/11 Grekland mot kommissionen, p. 90, och mål T-274/01 Valmot mot kommissionen, p. 45.

¹⁴⁶ Mål C-387/92 Banco Exterior de España, p. 13, mål C-126/01 GEMO, p. 28.

¹⁴⁷ Mål T-538/11 Belgien mot kommissionen, p. 76, Werner & Verouden s. 68, Hofmann & Micheau s. 85.

¹⁴⁸ Tillkännagivandet s. 16.

¹⁴⁹ Hancher m.fl. s. 58.

¹⁵⁰ Mål C-126/01 GEMO, p. 28-31.

¹⁵¹ Nicolaidis & Kleis s. 615, Tjepkema s. 490.

När t.ex. ett områdesskydd inrättas eller ett avverkningstillstånd nekas kan detta innebära att skyldigheter åläggs skogsbrukare och dessa skyldigheter kan medföra ökade kostnader. Frågan är om dessa kostnader kan ses som sammanhängande med skogsbruket som ekonomisk verksamhet, och om skogsbrukarna därmed genom intrångsersättningen kompenseras för något som bör betraktas som en normal affärsrisk inom branschen.

Gränsdragningen mellan vad som är en normal affärsrisk och vad som är en ersättningsgill skada är inte helt lätt att dra, och det saknas tydlig vägledning i frågan.¹⁵² I grunden rör det sig om hur man ser på de normala marknadsvillkoren i branschen och vilken utveckling ekonomiska aktörer kan förvänta sig under dessa villkor.¹⁵³ Att regelverk och tillstånd kan ändras är något de flesta företag måste räkna med i en demokratisk stat och en marknadsekonomi.¹⁵⁴ Visserligen kan en rådighetsinskränkning vara mycket ingripande mot enskilda skogsbrukare, ibland så till den grad att skogsbrukarens verksamhet omöjliggörs av inskränkningen. Detta talar emot att det skulle ses som en normal affärsrisk för skogsbrukare att drabbas av miljömotiverade rådighetsinskränkningar. Just skogsbrukssektorn är dock en ekonomisk sektor som präglas starkt av konflikten mellan naturvårdsintressen och ekonomiska intressen. Skogens naturvärden och dess betydelse för den biologiska mångfalden har redan understrukits i denna uppsats. Enligt min mening kan det mot denna bakgrund ifrågasättas i vilken mån skogsbrukare kan anses ha berättigade förväntningar på att få avverka skog utan risk att drabbas av begränsningar och kostnader som följer av naturskyddsåtgärder. Företag som bedriver skogsbruk i fjällnära skog lyder dessutom under en allmän tillståndsplikt för att få avverka, och jag har för min del svårt att se det som en oförutsebar eller onormal affärsrisk att avverkningstillstånd nekas i en sådan situation.

Min åsikt är alltså att ökade kostnader på grund av tvingande naturvårdskrav borde ses som en normal affärsrisk inom skogsbruket, och att hela intrångsersättningen därmed borde kunna ses som en fördel. Emellertid är jag tveksam till om kommissionen skulle dela detta synsätt. Anledningen är att det saknas vägledande mål

---

¹⁵² Tjepkema s. 490.

¹⁵³ Mål T-25/07 Iride SpA och Iride Energia SpA mot kommissionen, p. 48.

¹⁵⁴ Mål T-25/07 Iride SpA och Iride Energia SpA mot kommissionen, p. 50, Tjepkema s. 490.

från EU-domstolen som anger när en rådighetsinskränkning kan ses som en normal affärsrisk, samtidigt som det finns fast praxis som säger att förekomsten av en fördel är utesluten om det rör sig om skade- eller expropriationsersättning som inte överstiger förmögenhetsskadan. I ett sådant rättsläge skulle det vara förhastat att med säkerhet hävda att hela den ersättning som skogsbrukare har rätt till enligt MB 31:4 ska ses som en fördel. Jag kommer därför fortsättningsvis att utgå från att endast den andel av ersättningen som överstiger förmögenhetsskadan uppfyller fördelskriteriet.

3.4 Stat och statliga medel

Det andra kriteriet som måste vara uppfyllt för att ett statligt stöd ska föreligga enligt FEUF art. 107.1 är att stödet ska beviljas av medlemsstaten *och* finansieras av statliga medel. Kriteriet innefattar alltså två kumulativa villkor.¹⁵⁵ Gällande de flesta stöd är det enkelt att konstatera om dessa krav är uppfyllda. Undantaget är framför allt när stödet beviljas av ett offentligt ägt företag, i vilket fall bedömningen är mer komplicerad.¹⁵⁶

För att stödet ska anses beviljat av medlemsstaten krävs inte att regeringen eller ett centralt statligt organ beviljar stödet, utan även åtgärder som utförs av regionala eller lokala offentliga organ kan tillskrivas medlemsstaten.¹⁵⁷ Stöd från svenska kommuner och landsting omfattas alltså av FEUF art. 107.1. Även stöd som beviljas genom offentligt ägda bolag kan i vissa situationer anses beviljade av staten, förutsatt att de offentliga myndigheterna har varit involverade i beslutet.¹⁵⁸ Förutom att åtgärden beviljas av ett offentligt organ krävs även att den kan *tillskrivas* staten. Detta är inte fallet t.ex. om medlemsstaten är skyldig att vidta åtgärden enligt tvingande EU-rätt och det saknas utrymme för skönsmässighet i genomförandet.¹⁵⁹

Med statliga medel avses alla den offentliga sektorns medel.¹⁶⁰ Det spelar ingen roll var medlen kommer ifrån, så länge de står under offentlig tillsyn och är tillgängliga

---

¹⁵⁵ Mål C-379/98 PreussenElektra, p. 58-62.

¹⁵⁶ Kommissionens beslut av den 5 augusti 2015 om Tysklands stöd nr. SA.33995 till stöd för el från förnybara energikällor och energiintensiva användare, p. 97.

¹⁵⁷ Mål 248/84 Tyskland mot kommissionen, p. 24.

¹⁵⁸ Tillkännagivandet s. 9.

¹⁵⁹ Se t.ex. mål C-460/07 Puffer, p. 70.

¹⁶⁰ Mål T-358/94 Air France mot kommissionen, p. 56.

för myndigheterna innan de överförs till företaget.¹⁶¹ Det måste finnas ett tillräckligt samband mellan den fördel som företaget beviljas och en minskning av statens budget.¹⁶² Om exproprianden är ett privat företag kan detta medföra att FEUF art. 107.1 inte är tillämplig, eftersom medlen då inte kommer från den offentliga sektorn utan från ett privat företag.¹⁶³ Åtgärden måste också innebära en *överföring* av statliga medel – endast den omständigheten att åtgärden resulterar i en förmånlig situation för ett företag räcker inte.¹⁶⁴ Även ett avstående från statliga intäkter räknas som en överföring.¹⁶⁵

När det kommer till den ersättning som betalas ut med stöd i MB 31:4 fastställs ersättningsrätten som bekant genom lag. Det vanligaste är att ersättningen beviljas av ansvarig myndighet efter uppgörelser med enskilda utanför domstolen.¹⁶⁶ Om myndigheten och den enskilde inte når en överenskommelse kan den enskilde enligt MB 31:13 väcka talan hos mark- och miljödomstolen och myndigheten kan ådömas att betala ut ersättning. Eftersom rätten till intrångsersättning alltså bestäms av lagstiftaren och verkställs genom statens offentliga förvaltning finns inga tvivel om att åtgärden ifråga kan tillskrivas staten.¹⁶⁷ Av MB 31:7 framgår vidare att ersättning enligt 31:4 betalas av staten, förutom när det är en kommun som har fattat det ersättningsgrundande beslutet, i vilket fall kommunen betalar ersättningen. Kostnaden belastar den myndighet som har det centrala ansvaret för skyddet ifråga.¹⁶⁸ Det är alltså uppenbart att fördelen finansieras av statliga medel i den mening som avses i FEUF. art. 107.1 Kriteriet om stat och statliga medel är således uppfyllt.

---

¹⁶¹ Tillkännagivandet s. 13.

¹⁶² Mål C-518/13 Eventech, p. 34.

¹⁶³ Indén & Lundberg s. 127.

¹⁶⁴ Mål C-189/91 Petra Kirsammer-Hack, p. 17.

¹⁶⁵ Mål C-83/98 Frankrike mot Ladbroke Racing Ltd och kommissionen, p. 48-51.

¹⁶⁶ Se t.ex. förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m., § 34.

¹⁶⁷ Jfr kommissionens beslut av den 5 augusti 2015 om Tysklands stöd nr. SA.33995 till stöd för el från förnybara energikällor och energiintensiva användare, p. 97.

¹⁶⁸ Svensson, Miljöbalken (Lexino 2018-07-05) kommentaren till 31. Kap. 4 §. Angående vilken myndighet som ansvarar för vilket områdesskydd, se bl.a. förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. § 2.

3.5 Selektivitetskriteriet

3.5.1 Allmänt om selektiva och generella åtgärder

Det tredje kriteriet som måste uppfyllas för att en åtgärd ska utgöra ett statligt stöd är att fördelen endast gynnar *vissa* företag eller *viss* produktion. Motsatsvis träffas inte åtgärder, som utan åtskillnad gynnar alla företag som är etablerade i medlemsstaten, av förbudet i FEUF art. 107.1.¹⁶⁹ Syftet med selektivitetskriteriet kan alltså sägas vara att skilja statliga stöd från generella politiska och ekonomiska åtgärder.¹⁷⁰

Selektivitet kan antingen vara materiell eller geografisk. Med materiell selektivitet avses att åtgärden endast gynnar vissa företag eller vissa ekonomiska sektorer i en medlemsstat.¹⁷¹ Att åtgärden träffar ett mycket stort antal företag, även om det gäller alla företag i en viss sektor, utesluter inte att det kan vara en materiellt selektiv åtgärd.¹⁷² Alla ekonomiska aktörer i medlemsstaten måste kunna dra nytta av förmånen för att den inte ska vara selektiv.¹⁷³ Geografisk selektivitet innebär att åtgärden endast är tillämplig inom vissa delar av medlemsstatens territorium. Åtgärden undgår alltså selektivitet bara genom att omfatta hela territoriet.¹⁷⁴ Förekomsten av materiell respektive geografisk selektivitet diskuteras i närmare detalj nedan.¹⁷⁵

För att åtgärden ska vara selektiv krävs inte att mottagarna av stödet kan identifieras i förväg – även om kriterierna för att åtnjuta fördelen är objektivt formulerade och kan tillämpas på ett obestämt antal företag kan åtgärden vara selektiv.¹⁷⁶ Så kan t.ex. vara fallet om de objektiva kriterierna tillämpas på ett selektivt sätt¹⁷⁷ eller om åtgärden annars *de facto* främst gynnar vissa kategorier av företag.¹⁷⁸ Av detta följer att begreppet selektivitet har definierats brett,¹⁷⁹ och att EU-domstolarna ofta har satt en låg tröskel för uppfyllandet av kriteriet.¹⁸⁰

---

¹⁶⁹ Mål C-143/99 *Adria-Wien Pipeline*, p. 35.

¹⁷⁰ *Säcker & Montag* s. 175.

¹⁷¹ *Tillkännagivandet* s. 27.

¹⁷² Mål C-75/97 *Belgien mot kommissionen*, p. 32.

¹⁷³ Mål C-222/04 *Cassa di Risparmio di Firenze m.fl.*, p. 135, *Säcker & Montag* s. 197.

¹⁷⁴ *Tillkännagivandet* s. 32.

¹⁷⁵ Se avsnitt 3.5.2 och 3.5.3.

¹⁷⁶ Mål T-55/99 *CETM mot kommissionen*, p. 40.

¹⁷⁷ *Indén* s. 101.

¹⁷⁸ Se t.ex. mål C-126/01 *GEMO* p. 38, *Quigley* s. 68.

¹⁷⁹ *Säcker & Montag* s. 188, *Heidenhain* s. 45.

¹⁸⁰ *Hancher m.fl.* s. 79.

Som redan har nämnts ska bedömningen av om en åtgärd utgör ett stöd göras med utgångspunkt i den egna medlemsstaten.¹⁸¹ För att selektivitetskriteriet ska vara uppfyllt behöver alltså visas att åtgärden är selektiv i förhållande till företag i *samma medlemsstat*. Frågan om åtgärden är diskriminerande gentemot företag i andra medlemsstater är inte en fråga statsstödsrätten befattar sig med.¹⁸²

Samtidigt som selektivitetsbegreppet har fått en bred innebörd anses detta kriterium vara det mest svårtillämpade av de fyra kriterierna i FEUF art. 107.1.¹⁸³ Innebörden av begreppet selektivitet är fortfarande oklar i många hänseenden,¹⁸⁴ och praxis som rör selektivitetskriteriet präglas av motsägelser och osäkerhet.¹⁸⁵ Bedömningen av om en åtgärd uppfyller selektivitetskravet har av denna anledning beskrivits som en ”svår uppgift med en osäker utgång”.¹⁸⁶ En omständighet som ytterligare komplicerar tolkningen i förhållande till det regelverk som analyseras i denna uppsats, är att de metoder som har utvecklats för att avgöra om en åtgärd är selektiv främst är anpassade för att pröva fiskala åtgärder.¹⁸⁷ Rättskällor som fokuserar på selektivitet i liknande ersättningssystem som det som regleras i MB kap. 31 är knapphändiga. Jag gör följaktligen inte anspråk på presentera några säkra besked om rättsläget i detta avsnitt. Istället bör avsnittet läsas som en diskussion av olika sätt genom vilka selektivitetskriteriet skulle kunna uppfyllas.

3.5.2 Materiell selektivitet

Materiell selektivitet innebär alltså att åtgärden är förbehållen vissa företag eller vissa sektorer inom en medlemsstat.¹⁸⁸ Exempelvis har åtgärder som endast gynnar företag av en viss storlek, av en viss rättslig form eller som är verksamma inom en specifik sektor ansetts materiellt selektiva.¹⁸⁹

---

¹⁸¹ Hancher m.fl. s. 77.

¹⁸² Åtgärder som diskriminerar mot företag från andra medlemsstater kan dock strida mot t.ex. EU:s regler om fri rörlighet.

¹⁸³ Werner & Verouden s. 119, Säcker & Montag s. 188, Bacon s. 70.

¹⁸⁴ Säcker & Montag s. 189.

¹⁸⁵ Kociubiński s. 8, Säcker & Montag s. 189.

¹⁸⁶ Mål C-379/98 PreussenElektra, Generaladvokaten Jacobs förslag till avgörande, p. 157.

¹⁸⁷ Hofman & Micheau s. 131.

¹⁸⁸ Tillkännagivandet s. 27.

¹⁸⁹ Förenade målen C-78/08 och C-80/08 Paint Graphos m.fl. p 52.

Det är emellertid inte tillräckligt att åtgärden kan konstateras skapa fördelar uteslutande för vissa kategorier av företag. Enligt praxis krävs även att de företag som gynnas är i en objektivt jämförbar faktisk och rättslig situation med företag som inte kan dra nytta av åtgärden. Dessutom kan olikbehandlingen av företag anses motiverad av arten eller strukturen hos det rättssystem åtgärden är en del av, i vilket fall åtgärden inte heller uppfyller selektivitetskravet.¹⁹⁰ För att hantera dessa krav har det i praxis utvecklats en tvåstegsmetod som används för att analysera materiell selektivitet. Metoden kan sammanfattas på följande sätt: först bedöms om åtgärden förefaller göra skillnad mellan företag som, sett till åtgärdens syfte, är i en objektivt jämförbar faktisk och rättslig situation (s.k. *prima facie*¹⁹¹-selektivitet). Sedan fastställs om åtgärden, trots att den förefaller vara selektiv, kan motiveras av rättssystemets karaktär.¹⁹²

Tvåstegsmetoden har utvecklats för att granska skatteåtgärder, eftersom selektivitetsbedömningen anses särskilt komplicerad i sådana fall.¹⁹³ Det är inte helt klart hur eller i vilken utsträckning metoden är avsedd att tillämpas på icke-fiskala åtgärder. Kommissionen verkar vara av uppfattningen att metoden ska användas på alla åtgärder vars selektivitet inte är uppenbar.¹⁹⁴ Samtidigt har det hävdats att den praxis som har utvecklats angående skatteåtgärder överhuvudtaget inte är tillämplig på icke-fiskala åtgärder.¹⁹⁵ EU-domstolen har ett par gånger tillämpat en variant av metoden på icke-fiskala åtgärder,¹⁹⁶ medan den andra gången förefaller göra en friare bedömning av selektiviteten.¹⁹⁷ Jag anser att trots att det råder osäkerhet kring hur tvåstegsmetoden ska tillämpas på icke-fiskala åtgärder, bör de underliggande principer som uttrycks i metoden, i brist på annat, kunna ge vägledning för att utreda selektiviteten i MB 31:4.¹⁹⁸

Det framgår av MB 31:4 att en förutsättning för rätten till ersättning är att företaget ägnar sig åt ”markanvändning”. Dessutom ger MB 31:4 endast rätt ersättning om

---

¹⁹⁰ Mål C-143/99 *Adria-Wien Pipeline*, p. 41-42, mål C-409/00 *Spanien mot kommissionen*, p. 47-52, mål C-308/01 *GIL Insurance*, p. 68-72, mål C-172/03 *Heiser*, p. 40-43, etc.

¹⁹¹ ”*Prima facie*”: vid första påseendet.

¹⁹² Mål C-143/99 *Adria-Wien Pipeline*, p. 42, *Indén* s. 100, *Prek & Lefevre* s. 336.

¹⁹³ *Werner & Verouden* s. 122.

¹⁹⁴ *Tillkännagivandet* s. 29.

¹⁹⁵ Mål T-461/12 *Hansestadt Lübeck mot kommissionen*, p. 57.

¹⁹⁶ Se t.ex. mål C-403/10 *P Mediaset mot kommissionen*, p. 36, mål C-279/08 *P Kommissionen mot Nederländerna*, p. 62 och mål C-518/13 *Eventech*, p. 55.

¹⁹⁷ Se t.ex. mål C-126/01 *GEMO*, p. 35-38.

¹⁹⁸ *Jfr Säcker & Montag* s. 200.

företaget har drabbats av en rådighetsinskränkning som sker av naturvårdsskäl, vilket betyder att det ofta är skogsområden som skyddas.¹⁹⁹ Dessa omständigheter leder till att det i praktiken främst är företag inom jord- och skogsbrukssektorn som erhåller intrångsersättning.²⁰⁰ Intrångsersättningen framstår med andra ord onekligen som materiellt selektiv. Frågan är om denna bedömning håller även vid en tillämpning av den i praxis etablerade tvåstegsmetoden.

Enligt det första steget i metoden ska alltså avgöras om åtgärden gynnar vissa företag i förhållande till andra företag som är i en jämförbar situation sett till målsättningen med åtgärden. Med andra ord är det till en början nödvändigt att avgöra vad som är syftet med åtgärden och vilka företag som kan anses vara i en jämförbar situation sett till detta syfte. Huruvida företagen konkurrerar med varandra är inte relevant för frågan om vilka företag som befinner sig i en jämförbar situation.²⁰¹

Jag menar att MB 31:4 huvudsakligen har två syften. Det omedelbara syftet är självklart att kompensera markägare för inskränkningen av deras äganderätt. Betalandet av ersättningen sker även ur ett mer övergripande perspektiv för att kunna skydda naturen och den biologiska mångfalden från skadliga verksamheter. Sett till dessa syften kan man enligt min mening hävda att de företag som är i en jämförbar situation kan avgränsas till andra företag som har blivit utsatta för en rådighetsinskränkning av miljöskäl.

Enligt reglerna i expropriationslagen har alla företag som har blivit utsatta för en delexpropriation rätt till ersättning motsvarande 125 % av marknadsvärde-minskningen. Expropriationslagen har alltså en generell räckvidd och är inte avgränsad till att endast gälla företag inom vissa sektorer eller andra kategorier av företag, och kan därför inte sägas medföra en selektiv fördel.²⁰² De företag som erhåller intrångsersättning genom MB 31:4 gynnas alltså inte framför andra företag som utsätts för rådighetsinskränkningar och har rätt till expropriationsersättning för detta.

---

¹⁹⁹ Forsberg s. 133 f. Se ovan, avsnitt 2.2.

²⁰⁰ Svensson, Miljöbalken (22 oktober 2014, Lexino) kommentaren till 31 kap. 2 §.

²⁰¹ de Cecco s. 98.

²⁰² Prop 2009/10:162 s. 49, förenade målen 106-120/87 Asteris m.fl., p. 23, kommissionens beslut av den 20 december 2006 om Nederländernas stöd nr. N 575/05 till omlokaliseringen av demonteringsföretaget Steenbergen, p. 25, Säcker & Montag s. 198, Tjepkema s. 479.

Emellertid har inte alla företag som har utsatts för en miljöskyddsmotiverad rådighetsinskränkning rätt till ersättning. Som beskrivs ovan (avsnitt 2.2) sker i ersättningshänseende en särbehandling av ”naturvårdsrelaterade” respektive ”miljöskyddsrelaterade” rådighetsinskränkningar. Verksamheter som orsakar utsläpp, föroreningar eller andra omgivningsstörningar lyder under principen om att förorenaren betalar, som innebär att verksamhetsutövarna är skyldiga att själva vidta och bekosta de försiktighetsmått som krävs för att motverka miljörisiker.²⁰³ Myndigheter kan ställa omfattande hänsynskrav på sådana miljöfarliga verksamheter; de kan förbjudas eller begränsas på sätt som innebär långtgående inskränkningar av markanvändningen – utan att markägarna har rätt till kompensation.²⁰⁴ Skogsbrukare intar emellertid en särställning genom att de, istället för att ta ekonomiskt ansvar för de miljörisiker som är förknippade med deras verksamhet, får betalt för att avstå från att förstöra värdefull natur och motverka förlusten av biologisk mångfald. Jag anser att detta innebär att verksamhetsutövare i jämförbara situationer utsätts för en olikbehandling, och att intrångsersättningen alltså är *prima facie*-sektiv.

Det andra steget i selektivbedömningen går ut på att bedöma om olikbehandlingen kan motiveras av rättssystemets art eller struktur. Medlemsstaten har bevisbördan för att detta steg är uppfyllt.²⁰⁵ För att stödet ska kunna rättfärdigas på denna grund måste åtgärden härröra direkt från rättssystemets grundläggande principer eller vara resultat av inneboende mekanismer som krävs för att systemet ska fungera. Externa politiska mål kan däremot inte rättfärdiga åtgärdens selektivitet.²⁰⁶ Vidare krävs att åtgärden är proportionerlig i förhållande till det legitima mål som eftersträvas med åtgärden, och att åtgärden inte går längre än vad som krävs för att nå målet.²⁰⁷ Ett exempel på en åtgärd som rättfärdigas av rättssystemets karaktär och struktur kan vara om olika företag betalar olika skattesatser på grund av en progressiv skattestruktur som motiveras av skattens resursfördelande funktion.²⁰⁸ Det verkar dock ännu inte finnas något exempel på en icke-fiskal åtgärd som har ansetts uppfylla

---

²⁰³ Prop 2009/10:80 s. 168 f.

²⁰⁴ Forsberg s. 133, Michanek & Zetterberg s. 459.

²⁰⁵ Mål C-159/01 Nederländerna mot kommissionen, p. 43-46.

²⁰⁶ Tillkännagivandet s. 31.

²⁰⁷ Tillkännagivandet s. 31.

²⁰⁸ Säcker & Montag s. 224.

detta krav, varför det saknas tydlig vägledning kring hur denna bedömning ska göras i sådana fall som nu är för handen.²⁰⁹

Enligt min mening kan den ovan beskrivna olikbehandlingen inte motiveras av rättssystemets art eller struktur. Visserligen är det vanligt även internationellt att en gränsdragning görs mellan naturvårdslagstiftning och miljöskyddslagstiftning som syftar till att förhindra föroreningar och liknande störningar.²¹⁰ Ur ett ersättningsperspektiv har gränsdragningen motiverats av att inskränkningar i form av t.ex. områdesskydd har en starkare koppling till användandet av den egna fastigheten, medan krav på att förhindra utsläpp och liknande syftar till att skydda omgivningen från störningar.²¹¹ Särbehandlingen har även motiverats av allmänheten skulle finna det stötande om ersättning utgick för inskränkningar som syftade till att skydda kringboende människors hälsa.²¹² I korthet handlar det alltså om att markägarens intressen har ansetts väga tyngre än motstående miljöintressen när det kommer till naturvårdsåtgärder, medan en omvänd prioritering har gjorts när det kommer till andra miljöskyddsåtgärder. Jag menar emellertid att denna avvägning inte håller. Ur miljösynpunkt saknas det överhuvudtaget skäl att göra skillnad på miljöskydds- och naturvårdsåtgärder, eftersom även naturvård är nödvändig för att skydda miljön.²¹³ Hotet mot den biologiska mångfalden är ett miljöproblem som måste tas på största allvar – inte minst inom skogsbruket, eftersom skogsbrukares verksamhet kan få återverkningar för arternas bestånd som är kännbara långt bortom den egna fastighetens gränser.²¹⁴ De ekonomiska skadorna och inskränkningen i äganderätten kan inte heller generellt sägas vara mindre omfattande när det gäller hänsyns krav på andra miljöfarliga verksamheter än jord- och skogsbruk.²¹⁵ Sammantaget menar jag därför att den olikbehandling rörande fördelningen av det ekonomiska ansvaret för miljöskyddet som görs mellan jord- och skogsbrukare respektive andra utövare av miljöfarliga verksamheter, inte kan rättfärdigas av rättssystemets art eller systematik.

---

²⁰⁹ Werner & Verouden s. 138.

²¹⁰ Michanek & Zetterberg s. 210.

²¹¹ Bengtsson 2015 s. 220.

²¹² Prop. 1997/98:45 del I s. 564.

²¹³ Michanek & Zetterberg s. 210 och 468, Bengtsson 2015 s. 228.

²¹⁴ Jfr Michanek 2016 s. 383 och Darpö s. 62 f.

²¹⁵ Jfr Forsberg s. 133.

3.5.3 Skönsmässig selektivitet

Jag anser alltså att starka skäl talar för att selektivitetskriteriet är uppfyllt redan på grund av ovan angivna skäl. Eftersom det är osäkert om kommissionen och EU-domstolen skulle komma till samma slutsats finns det dock anledning att även diskutera andra sätt genom vilka selektivitetskravet kan uppfyllas. Ett sådant sätt är när en åtgärd som varken är begränsad branschvis eller förbehållen en viss kategori av företag, anses materiellt selektiv eftersom den beslutande myndigheten kan göra en skönsmässig bedömning.²¹⁶ Bedömningen ska gälla vilka som har rätt till åtgärden eller vilka villkor som ska gälla för den beviljade åtgärden.²¹⁷ Skälet till att denna sorts skönsmässiga bedömningar kan leda till selektivitet är att de medför en inneboende risk för att företag i jämförbara situationer behandlas olika.²¹⁸ En myndighet kan sägas ha utrymme för skönsmässig bedömning när förutsättningarna för att bevilja stöd är allmänt hållna eller vagt formulerade, och myndigheten därför har en grad av handlingsfrihet i bedömningen.²¹⁹ Om myndigheten däremot är strikt bunden av objektiva, lagstadgade villkor anses myndigheten inte ha möjlighet att bedöma rätten till stödet efter eget skön.²²⁰

Det centrala kriteriet för att markägare ska ersättas vid rådighetsinskränkningar enligt MB är att ”pågående markanvändning avsevärt försvåras”. Trots att detta begrepp är svårtolkat och omdebatterat,²²¹ är behovet av att tolka rekvisiten i en stödordning inte tillräckligt för att rekvisiten ska ses som så vaga att selektivitetskriteriet uppfylls.²²² För rätt till ersättning enligt MB 31:4 krävs dock även att rådighetsinskränkningen har orsakats genom ett av de beslut som anges i paragrafen. För vissa av dessa rådighetsinskränkningar ligger det närmare till hands att se det som att den ansvariga myndigheten har befogenhet att göra en skönsmässig bedömning. Exempelvis är förutsättningarna för att inrätta ett naturreservat eller neka avverkningsstillstånd i fjällnära skog mycket öppet formulerade.²²³ Att de formella

---

²¹⁶ Mål C-241/94 Frankrike mot kommissionen, p. 22-24, mål C-200/97 Ecotrade, p. 40, mål C-295/97 Piaggio, p. 39.

²¹⁷ Mål C-256/97 DM Transport, p. 27.

²¹⁸ Säcker & Montag s. 190.

²¹⁹ Tillkännagivandet s. 28.

²²⁰ Aldestam s. 81, Kociubiński s. 10.

²²¹ SOU 2013:59 s. 153 f.

²²² Säcker & Montag s. 190.

²²³ Se MB 7:4 och SVL § 18.

förutsättningarna för att inrätta ett områdesskydd är uppfyllda är i flera fall inte heller en garanti för att skyddet faktiskt inrättas, utan detta beror på den beslutande myndighetens prioriteringar.²²⁴ Denna handlingsfrihet kan anses leda till att markägare i jämförbara situationer behandlas olika. Vissa skogsägare utsätts för rådighetsinskränkningar och kan därmed i ersättning erhålla mer än de hade fått om de istället hade avverkat skogen, medan skogsägare som undgår detta förfarande inte kan beviljas någon sådan fördel. På så sätt finns en risk att vissa företag försätts i en bättre ställning än andra till följd av myndigheternas möjlighet att skönsmässigt bestämma vilka områden som ska få formellt skydd.

Även om effekten alltså riskerar att bli densamma, är dock möjligheten att göra en skönsmässig bedömning inte kopplad direkt till ersättningsrätten, utan gäller en åtgärd i ett tidigare led. Enligt befintlig praxis ska den skönsmässiga bedömningen gälla rätten till åtgärden eller villkoren för den beviljade åtgärden.²²⁵ Därför anser jag att selektivitetskriteriet sannolikt inte kan anses uppfyllt endast genom att myndigheterna i vissa fall kan skönsmässigt bedöma vilka områden som ska skyddas.

3.5.4 Geografisk selektivitet

Om åtgärden inte är materiellt selektiv kan den fortfarande vara geografiskt selektiv. Enligt huvudregeln undgår endast åtgärder som är tillämpliga på hela medlemsstatens territorium att klassas som selektiva.²²⁶ I vissa situationer kan dock åtgärder som bara gynnar företag i en viss region ändå undgå att ses som selektiva, om åtgärden har vidtagits av ett regionalt eller lokalt organ med tillräcklig självständighet gentemot centralförvaltningen. I sådant fall ska åtgärdens geografiska selektivitet bedömas mot den region över vilken organet utövar sin behörighet.²²⁷ Om det istället är centralregeringen som beslutar om en åtgärd ska selektiviteten bedömas mot hela medlemsstatens territorium, och om åtgärden i sådana fall bara är tillämplig inom vissa områden av territoriet är den alltid geografiskt selektiv.²²⁸ Den praxis som styr i

---

²²⁴ Se ovan avsnitt 2.3, Bengtsson m.fl. Miljöbalken (8 oktober 2018, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 4 §.

²²⁵ Mål C-256/97 DM Transport, p. 27.

²²⁶ Tillkännagivandet s. 32.

²²⁷ Mål C-88/03 Portugal mot kommissionen, p. 57-58.

²²⁸ Mål C-88/03 Portugal mot kommissionen, p. 64, Säcker & Montag s. 213, tillkännagivandet s. 32, Säcker & Montag s. 217.

vilka situationer referensramen kan begränsas till en visst område i en medlemsstat har återigen utvecklats i relation till skatteåtgärder, men ska enligt kommissionen tillämpas även på andra typer av åtgärder.²²⁹

I förhållande till intrångsersättningen enligt MB 31:4 kan det konstateras att rätten till ersättning regleras i lag. Det är alltså den nationella lagstiftaren som har beslutat att vissa skogsbrukare ska erhålla ersättning och därigenom, som konstaterats ovan, även tilldelas en statsstödsrättslig fördel. Eftersom det är den centrala regeringen som har beslutat om åtgärden utgörs referensramen av hela medlemsstatens territorium.²³⁰ Om det kan hävdas att intrångsersättningen enligt MB 31:4 bara är tillgänglig för företag inom vissa delar av Sveriges territorium bör således åtgärden vara selektiv. Det framgår av ordalydelsen i MB 31:4 att främst fastighetsägare som har drabbats av ett beslut gällande vissa angivna områdesskydd har rätt till ersättning. Det är alltså bara företag som äger mark i blivande naturreservat, nyckelbiotoper eller i fjällnära skog etc., som har möjlighet att dra nytta av fördelen. Ur detta perspektiv kan det påstås att fördelen inte är tillgänglig inom hela Sveriges territorium, utan att den i praktiken är förbehållen företag som bedriver verksamhet inom sådana geografiska områden som bedömts vara av intresse ur naturvårdssynpunkt.²³¹ Samtidigt finns ingen begränsning gällande var i Sverige dessa områden kan finnas, och teoretiskt sett kan alltså varje del av Sveriges yta träffas av en naturvårdsrelaterad rådighetsinskränkning. När geografisk selektivitet har diskuterats i praxis har det dessutom alltid varit fråga om åtgärder som tillämpats på tydligt avgränsade geografiska regioner, t.ex. Azorerna,²³² Gibraltar²³³ eller Baskien²³⁴. Även om det alltså främst är företag som är verksamma i områden med värdefull natur som kan dra nytta av intrångsersättningen, är detta sannolikt inte en tillräckligt specificerad geografisk avgränsning för att intrångsersättningen kan anses geografiskt selektiv. Det saknas därför skäl att gå in på om selektiviteten kan rättfärdigas.

---

²²⁹ Tillkännagivandet s. 32.

²³⁰ Jfr mål C-88/03 Portugal mot kommissionen, p. 64.

²³¹ Jfr Skogsstyrelsen 2018 s. 18.

²³² Mål C-88/03 Portugal mot kommissionen.

²³³ Målen T-211/04 och T-215/04 Gibraltar mot kommissionen.

²³⁴ Förenade målen C-428/06-C-434/06 UGT Rioja.

3.6 Konkurrenskriteriet, samhandelskriteriet och *de minimis*-stöd

3.6.1 Snedvridning av konkurrensen och påverkan av handel mellan medlemsstater

Det fjärde och sista kriteriet som behöver vara uppfyllt för att en åtgärd ska anses utgöra ett statligt stöd är att den snedvrider eller hotar att snedvrída konkurrensen och att den påverkar handeln mellan medlemsstater. I teorin rör det sig egentligen om två skilda krav, men de tillämpas ofta tillsammans på grund av det nära sambandet mellan dem.²³⁵ Frågan om snedvridning av konkurrensen och påverkan av handeln på den inre marknaden har fått förhållandevis liten uppmärksamhet i praxis och litteratur.²³⁶ Bedömningen av kriteriet är inte lika uppstyrd som när det gäller andra kriterier i FEUF art. 107.1 och tröskeln för att åtgärden ska anses uppfylla de två kraven har generellt satts lågt.²³⁷ Detta förklaras av att statliga stöd länge ansågs per definition ha en negativ effekt på konkurrensen.²³⁸ I praktiken anses därför kriteriet ofta vara uppfyllt redan om man kan konstatera att åtgärden ifråga är selektiv.²³⁹ I detta avsnitt kommer dock, för ordentlighetens skull, kraven på snedvridning av konkurrensen och samhandelskriteriet att behandlas något mer ingående och var för sig.

För att kravet på snedvridning av konkurrensen ska vara uppfyllt krävs inte att man kan visa på en faktisk, konkret effekt på konkurrensen – det krävs endast stödet *potentiellt* kan ha en sådan verkan.²⁴⁰ Detta har att göra med att systemet för kontroll av statliga stöd bygger på förhandsgranskning av stöden, varför kommissionen omöjligen kan visa att ett stöd redan har påverkat konkurrensen.²⁴¹ För att inte stater som betalar ut stöd i strid med anmälningsplikten ska gynnas framför stater som anmäler stöd för förhandsgranskning, gäller dock kravet på potentiell snedvridning av konkurrensen även för stöd som redan har betalats ut.²⁴²

---

²³⁵ Förenade målen T-298/97, T-312/97 etc. Alzetta m.fl., p. 81. Se även mål 730/79 Philip Morris, p. 11-12. SOU 2011:69 s. 79.

²³⁶ da Cruz Vilaça s. 444.

²³⁷ Bacon s. 84.

²³⁸ Aldestam s. 53 f.

²³⁹ da Cruz Vilaça s. 444.

²⁴⁰ Mål C-372/97 Italien mot kommissionen, p. 44.

²⁴¹ Se ovan, avsnitt 3.2.

²⁴² Mål C-372/97 Italien mot kommissionen, p. 45.

Konkurrenskriteriet anses uppfyllt när ett stöd förstärker ett företags ställning i förhållande till konkurrerande företag.²⁴³ I utförandet av denna bedömning är det varken nödvändigt att definiera den relevanta marknaden,²⁴⁴ att undersöka konkurrerande företags ställning eller ens om företaget överhuvudtaget har konkurrenter.²⁴⁵ Istället ska fokus i bedömningen ligga på den fördel företaget mottar, och huruvida denna fördel stärker företagets position.²⁴⁶ Om stödet befriar det mottagande företaget från kostnader det normalt skulle ha behövt bära själv anses kravet vara uppfyllt.²⁴⁷ Kravet kommer också anses uppfyllt om stödet beviljas till ett företag som är verksamt inom en sektor som är utsatt för internationell konkurrens.²⁴⁸

Samhandelskriteriet, dvs. kravet att stödet måste påverka handeln mellan medlemsstater, anses normalt att vara uppfyllt om det enligt ovan kan konstateras att åtgärden riskerar att snedvrیدا konkurrensen.²⁴⁹ Kraven för att en åtgärd ska anses påverka handeln mellan medlemsstater är alltså i princip desamma som för att avgöra om en åtgärd snedvrider konkurrensen, men med ett fokus på handeln på den inre marknaden. Om företaget är aktivt inom en sektor som präglas av en betydande nivå av mellanstatlig handel anses därför samhandelskriteriet vara uppfyllt.²⁵⁰ Även ett relativt litet stöd till ett relativt litet företag anses kunna påverka handeln mellan medlemsstater.²⁵¹ Kommissionen har dock markerat att påverkan på handeln mellan medlemsstaterna inte får vara rent hypotetisk, och att åtgärder med enbart lokal påverkan inte omfattas av stödbegreppet.²⁵²

Det är inte nödvändigt att stödmottagaren bedriver handel utanför den inhemska marknaden för att samhandelskriteriet ska vara uppfyllt. Orsaken är att även stöd till

---

²⁴³ Mål 730/97 Philip Morris, p. 11.

²⁴⁴ Förenade målen T-298/97, T-312/97 etc. Alzetta m.fl., p. 95.

²⁴⁵ Mål T-156/04 EDF mot kommissionen p. 144-148, Bacon s. 85.

²⁴⁶ Tillkännagivandet s. 41.

²⁴⁷ Mål T-459/93 Siemens mot kommissionen, p. 48 och 77, mål T-214/95 Vlaamse Gewest mot kommissionen, p. 43.

²⁴⁸ Mål C-66/02 Italien mot kommissionen, p. 114-116, förenade målen T-298/97, T-312/97 etc. Alzetta m.fl., p. 141-147, mål T-214/95 Vlaamse Gewest mot kommissionen, p. 46, mål T-217/02 Ter Lembeek mot kommissionen, p. 178.

²⁴⁹ Kommissionens beslut av den 7 december om Rumäniens stöd nr. SA.38517 genom skiljedomen Micula mot Rumänien, p. 122, mål C-66/02 Italien mot kommissionen, p. 114-116.

²⁵⁰ Mål 173/73 Italien mot kommissionen, p. 44-45, mål C-113/00 Spanien mot kommissionen, p. 50, Bacon s. 86 f.

²⁵¹ Mål C-310/99 Italien mot kommissionen, p. 86, mål C-278/00 Grekland mot kommissionen, p. 69-70, mål C-172/03 Heiser, p. 32. Se dock nedan, avsnitt 3.7.2 angående *de minimis*-stöd.

²⁵² Tillkännagivandet s. 42.

ett företag som endast är aktivt på den egna medlemsstatens marknad kan göra det svårare för företag från andra medlemsstater att etablera sig inom den medlemsstaten.²⁵³ Om stödmottagaren exporterar hela eller majoriteten av sin produktion till länder som inte är del av den inre marknaden, är dock detta en omständighet som talar emot att handeln mellan medlemsstater påverkas.²⁵⁴

Frågan om konkurrens- och samhandelskriterierna är uppfyllda när det kommer till intrångsersättning till skogsbrukare måste, som framgår av redogörelsen ovan, i vissa fall avgöras genom en bedömning i det enskilda fallet. Om exempelvis skogsbrukaren exporterar allt virke utanför unionen, eller om det är fråga om ett litet stöd till ett litet, lokalt företag, är det inte säkert att samhandelskriteriet är uppfyllt. Enligt min mening är det dock sannolikt att kommissionen och EU-domstolen skulle bedöma att samhandelskriteriet och kravet på snedvridning av konkurrensen är uppfyllt beträffande intrångsersättning till skogsbrukare. Som konstateras ovan uppfylls både konkurrens- och samhandelskriteriet om det kan konstateras att det stödmottagande företaget är verksamt på en marknad som är utsatt för konkurrens mellan medlemsstater.²⁵⁵ Kommissionen har på denna grund tidigare bedömt att stöd till just skogsbrukare uppfyller kriterierna, eftersom skogsbrukare är verksamma på en konkurrensutsatt internationell marknad, och virkesimporten- och exporten mellan EU-länder uppgår till många miljoner ton om året.²⁵⁶ Det saknas skäl att tro att kommissionen skulle göra en annan bedömning i dagsläget.

Något som kan dock diskuteras är det faktum att intrångsersättningen, även om den ger det mottagande företaget en ekonomisk fördel, ofta är ett resultat av att markägare hindras från att avverka skogen de äger. Skogsägare som inte avverkar utgör, kan det tyckas, inget hot för konkurrenterna – de varken ökar eller upprätthåller det inhemska utbudet av virke, utan minskar snarare utbudet.²⁵⁷ Enligt min uppfattning utesluter

---

²⁵³ Mål 102/87 Frankrike mot kommissionen, p. 19, Mål C-518/13 Eventech, p. 67.

²⁵⁴ Mål C-142/87 Tubemeuse, p. 35.

²⁵⁵ Mål C-66/02 Italien mot kommissionen, p. 114-116, förenade målen T-298/97, T-312/97 etc. Alzetta m.fl., p. 141-147, mål T-214/95 Vlaamse Gewest mot kommissionen, p. 46, mål T-217/02 Ter Lembeek mot kommissionen, p. 178.

²⁵⁶ Kommissionens beslut av den 13 februari 2008 om Finlands stöd nr. N 130a/07 till skogsbruket, p. 28.

²⁵⁷ Jfr mål C-518/13 Eventech, p. 67: ”När en medlemsstat beviljas ett stöd till ett företag, kan dess verksamhet inom landet upprätthållas eller öka på grund av detta, med den följden att möjligheterna för företag från andra medlemsstater att träda in på denna medlemsstats marknad minskar.”

denna omständighet dock inte att skogsbrukarens position stärks i förhållande till dess konkurrenter på den inre marknaden. Exempelvis finns ingenting som hindrar skogsbrukare från att köpa mer avverkningsbar skog för den utbetalade intrångsersättningen, och därtill ett större bestånd än det som omfattades av rådighetsinskränkningen. Om den stödmottagande skogsbrukaren redan äger annan skog som inte är belastad med ett avverkningsförbud, kan virket från denna skog säljas till ett lägre pris till följd av den vinst skogsbrukaren erhållit genom intrångsersättningen, med effekten att företag från andra medlemsstater får svårare att konkurrera på samma marknad. När företaget erhåller 125 % av vad en avverkning hade inbringat i intrångsersättning, får företaget alltså en fördel som kan utnyttjas på flera sätt som riskerar att snedvrider konkurrensen mellan företag på den inre marknaden. Jag menar att detta är tillräckligt för att det fjärde och sista kriteriet i stödbegreppet ska anses vara uppfyllt.

3.6.2 De minimis-stöd

Det konstateras ovan att EU-domstolen inte anser att storleken på stödet är av avgörande betydelse för om handeln mellan medlemsstater påverkas.²⁵⁸ Emellertid kan kommissionen, med stöd i FEUF art. 108.4, anta förordningar som undantar vissa kategorier av stöd från anmälningsplikten och genomförandeförbudet i FEUF art. 108.3. Med stöd i denna befogenhet har kommissionen antagit en *de minimis*-förordning²⁵⁹ som undantar stöd av mindre betydelse från anmälningsförfarandet. Undantaget motiveras av att försumbara stöd inte påverkar handeln mellan medlemsstater och därmed inte uppfyller alla kriterier i FEUF art. 107.1.²⁶⁰

Enligt förordningen är ett stöd av försumbar betydelse för handeln mellan medlemsstaterna när det understiger 200 000 euro per företag under en treårsperiod.²⁶¹ Enskilda stöd som understiger denna summa behöver alltså inte anmälas till kommissionen och betraktas överhuvudtaget inte som stöd. Om stödet däremot

---

²⁵⁸ Mål C-310/99 Italien mot kommissionen, p. 86, mål C-278/00 Grekland mot kommissionen, p. 69-70, mål C-172/03 Heiser, p. 32.

²⁵⁹ Kommissionens förordning (EU) nr. 1407/2013 av den 18 december 2013 om tillämpningen av artiklarna 107 och 108 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt på stöd av mindre betydelse.

²⁶⁰ *De minimis*-förordningen, art. 3.1, ingressen p. 3.

²⁶¹ *De minimis*-förordningen, art. 3.2.

överskrider taket, faller *hela* stödet utanför tillämpningsområdet av *de minimis*-förordningen.²⁶² Regeln gäller stöd till alla företag inom alla sektorer, utom vissa sektorer som anges uttryckligen i art. 1 av förordningen (dvs. fiske, vattenbruk och primärproduktion inom jordbruk).²⁶³ Ytterligare en förutsättning för att *de minimis*-förordningen ska vara tillämplig är att stödet är ”genomsynligt”, dvs. att stödets exakta belopp kan fastställas utan att en finansiell riskbedömning behöver göras.²⁶⁴ Stöd i form av t.ex. kapitalinjektioner eller riskkapitallån anses därmed som utgångspunkt inte omfattas av *de minimis*-förordningen, eftersom det krävs en riskbedömning för att avgöra om investeringen kommer att resultera i en vinst.²⁶⁵

Enskilda utbetalningar av intrångsersättning kan förefalla uppfylla dessa krav: skogsbrukssektorn omfattas motsatsvis av förordningens tillämpningsområde och det behövs ingen riskbedömning för att bestämma storleken på det stöd företag kan få enligt MB 31:4. Därtill understiger många enskilda utbetalningar maxtaket, framför allt om det endast är den andel som överstiger förmögenhetsskadan som ses som ett stöd.²⁶⁶ När det kommer till intrångsersättningen är det emellertid inte fråga om enskilda *ad hoc*-stöd, utan om ett systematiserat, lagstadgat utgivande av stöd till ett stort antal mottagare – alltså en stödordning. EU-domstolen har uttalat att för att *de minimis*-förordningen ska vara tillämplig på en hel stödordning ska det tydligt framgå av lagtexten att *inga* stöd som kan ges ut genom stödordningen kommer att överstiga maxtaket på 200 000 euro.²⁶⁷ Om den nationella lagstiftningen inte uttryckligen begränsar storleken på beloppen som kan betalas ut, kommer alltså inga stöd – även om de i det enskilda fallet understiger maxtaket – att undantas från anmälningsplikt genom *de minimis*-förordningen.²⁶⁸

Då det inte finns någon begränsning gällande hur stor intrångsersättning som kan betalas ut genom MB 31:4, är *de minimis*-förordningen inte tillämplig på stöd som

---

²⁶² *De minimis*-förordningen, art. 3.7, Bacon s. 89.

²⁶³ För de sektorer som undantas från den generella *de minimis*-förordningen, finns särskilda *de minimis*-förordningar som endast är tillämpliga för den specifika sektorn, t.ex. kommissionens förordning nr. 1408/2013 om tillämpningen av artiklarna 107 och 108 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt på stöd av mindre betydelse inom jordbrukssektorn.

²⁶⁴ *De minimis*-förordningen, art. 4.1, Berghofer s. 16.

²⁶⁵ *De minimis*-förordningen art. 4.3-6.

²⁶⁶ Se ovan, avsnitt 3.3.2.

²⁶⁷ Mål C- 173/03 Heiser, p. 34, Heidenhain s. 66.

²⁶⁸ Mål C- 173/03 Heiser, p. 29 och 34.

betalas ut genom denna bestämmelse. Av detta följer att alla stöd som betalas ut genom MB 31:4, oavsett hur små de är, måste anmälas till kommissionen.

3.7 Sammanfattning av tillämpligheten av FEUF art. 107.1

För att intrångsersättning enligt MB 31:4 ska utgöra stöd krävs att fyra kumulativa rekvisit är tillämpliga: att ersättningen medför en fördel för mottagaren, att fördelen beviljas av en medlemsstat och utgörs av statliga medel, att åtgärden är selektiv och att den påverkar handeln och konkurrensen mellan medlemsstater. Efter att ha gått igenom vart och ett av dessa kriterier kan följande konstateras.

De kriterier som orsakar minst huvudbry är kraven att stödet ska härröra från staten och från statliga medel, och att stödet hotar att snedvrider konkurrensen och påverka handeln mellan medlemsstater. Att intrångsersättningen härrör från staten och betalas ut i form av statliga medel förefaller uppenbart. Med tanke på att skogsbrukare är verksamma på en högst konkurrensutsatt marknad skulle kommissionen sannolikt finna att eventuella stöd snedvrider konkurrensen och påverkar handeln mellan medlemsstater. Detta gäller oavsett hur litet stödet är beloppsmässigt.

Huruvida intrångsersättning innebär en fördel är en något mer komplicerad fråga. Kompensation för en skada som staten har orsakat ett företag medför som utgångspunkt inte en fördel för mottagaren. Emellertid finns det starkt stöd för att överkompensation av en skada medför en fördel. Enligt min mening tyder mycket på att förfarandet att schablonmässigt betala ut 125 % av marknadsvärdeminskningen i ersättning medför att mottagaren överkompenseras. Min slutsats är följaktligen att den andel av ersättningen som överstiger förmögenhetsskadan uppfyller fördelskriteriet.

Bedömningen av om intrångsersättningen innebär en *sektiv* fördel är den mest invecklade. Enligt min mening är rättsläget kring hur selektivitetskriteriet ska tolkas så pass osäkert att det inte går att dra några definitiva slutsatser kring huruvida kriteriet är uppfyllt i detta fall. Jag anser dock att starka skäl talar för att intrångsersättningen kan vara materiellt selektiv, eftersom den främst gynnar jord- och skogsbrukare. Min åsikt är alltså att även selektivitetskriteriet är uppfyllt.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att rättsläget på vissa sätt är osäkert, men att det är fullt möjligt att intrångsersättning enligt MB 31:4 utgör ett statligt stöd enligt FEUF art. 107.1.

4. Undantag från förbudet mot statsstöd

4.1 Inledning

Åtgärder som definieras som statliga stöd enligt FEUF art. 107.1 är som utgångspunkt oförenliga med den inre marknaden och därmed förbjudna. Detta förbud är dock inte utan undantag.²⁶⁹ I detta kapitel diskuteras vilka möjligheter det finns för statsstöd enligt MB 31:4 att undgå förbudet i FEUF art. 107.1.

Grunderna för att undanta ett stöd från förbudet finns i FEUF art. 107.2 och 107.3. De undantag som anges i FEUF art. 107.2 är obligatoriska i den mening att kommissionen efter anmälan från medlemsstaten inte får neka undantag om kommissionen bedömer att förutsättningarna i artikeln är uppfyllda. I praktiken är FEUF art. 107.2 av begränsad betydelse,²⁷⁰ eftersom artikeln bara tillämpas på stöd av social karaktär till enskilda konsumenter, stöd för att avhjälpa skador som orsakats av t.ex. naturkatastrofer och stöd som ges till viss områden i Tyskland. Eftersom det inte krävs någon djupare analys för att konstatera att ingen av dessa situationer är för handen när det gäller stöd enligt MB 31:4 kommer jag inte att behandla dessa undantagsgrunder närmare.

Möjligheterna till undantag i FEUF art. 107.3 är desto mer relevanta. När det kommer till dessa undantagsregler åtnjuter kommissionen ett omfattande utrymme att skönsmässigt bedöma om åtgärden ifråga ska tillåtas, i och med att FEUF art. 107.3 inte förpliktigar kommissionen att godkänna åtgärden även om den uppfyller förutsättningarna i artikeln.²⁷¹ För att minska sin egen administrativa börda och göra undantagsmöjligheterna mer förutsebara för medlemsstaterna har dock kommissionen begränsat sitt utrymme för skönsmässiga bedömningar genom att anta förordningar och riktlinjer som anger när och hur undantag från det generella förbudet kan göras. Det är främst dessa förordningar och riktlinjer som kommer analyseras i detta kapitel.

Vid bedömningen av *förekomsten* av ett stöd råder som bekant effektprincipen, som innebär att man bortser från stödets syfte och bara ser till dess konsekvenser. När

---

²⁶⁹ Se ovan, avsnitt 3.2.

²⁷⁰ Bacon s. 93.

²⁷¹ Mål C-409/00 Spanien mot kommissionen, p. 94.

stödet *tillåtlighet* bedöms spelar dock målet med stödet en central roll. Kommissionen bedömer i vilken grad stödet bidrar till uppnåendet av ett allmännyttigt syfte, som de definieras i FEUF art. 107.3, och väger detta mot de negativa effekter stödet har på konkurrensen och handeln mellan medlemsstater.²⁷² Stödet måste alltså vara proportionerligt och nödvändigt för att uppnå målet med åtgärden.²⁷³ De syften som kan beaktas är sådana som gynnar EU:s intressen – huruvida medlemsstatens eller stödmottagarens intressen gynnas är alltså inte relevant.²⁷⁴ Allmänt gäller att undantagen, liksom andra undantagsregler i EU-rätten, ska tolkas restriktivt.²⁷⁵ Utgångspunkten är att medlemsstaten har bevisbördan för att åtgärden ska anses förenlig med den inre marknaden.²⁷⁶

Det finns huvudsakligen två tillvägagångssätt för ett stöd att klassas som tillåtet. Först och främst kan åtgärden omfattas av ett undantag från anmälningsplikten, i vilket fall det är fritt fram för medlemsstaten att bevilja stödet utan att först involvera kommissionen. Detta möjliggörs genom s.k. gruppundantag, av vilka de viktigaste regleras i den allmänna gruppundantagsförordningen.²⁷⁷ Om stödet inte kan undantas från anmälningsplikten kan kommissionen efter att medlemsstaten anmält stödet ändå besluta att åtgärden ska anses vara förenlig med den inre marknaden. Kommissionen har publicerat ett antal riktlinjer som visar när kommissionen kommer att godkänna ett anmält stöd. Min behandling av undantagsreglerna i detta kapitel utgår således från en uppdelning av huruvida undantaget kräver förhandsanmälan till kommissionen eller inte. Anledningen till att jag har valt denna uppdelning är att ett stöd, som inkluderas av anmälningsförfarandet men genomförs utan att anmälan till kommissionen, enligt FEUF art. 108.3 är förbjudet redan av det skälet att det inte har anmälts. Med tanke på att stöd som har betalats ut genom MB 31:4 förmodligen inte anmäls till kommissionen, är det alltså av störst intresse att bedöma om stödet kan undantas från anmälningsplikten.

---

²⁷² Bacon s. 100.

²⁷³ Hofmann & Micheau s. 225.

²⁷⁴ Indén s. 115 f., Aldestam s. 124.

²⁷⁵ Mål C-156/98 Tyskland mot kommissionen, p. 49.

²⁷⁶ Mål C-277/00 Tyskland mot kommissionen, p. 55.

²⁷⁷ Kommissionens förordning (EU) nr 651/2014 av den 17 juni 2014 genom vilken vissa kategorier av stöd förklaras förenliga med den inre marknaden enligt artiklarna 107 och 108 i fördraget.

4.2 Undantag från anmälningsförfarandet

Syftet med gruppundantag är att undanta vissa kategorier av stöd från anmälningsförfarandet, så att kommissionen kan fokusera sina resurser på de stöd som har de potentiellt största effekterna på den inre marknadens funktion.²⁷⁸ Om ett stöd omfattas av ett gruppundantag får detta två effekter: dels ses stödet som förenligt med den inre marknaden, dels undantas det från anmälningsförfarandet i FEUF art. 108.3.²⁷⁹ Motsatsvis betyder detta att ett stöd är anmälningspliktigt och omfattas av genomförandeförbudet om inget gruppundantag är tillämpligt. Råder det osäkerhet kring huruvida ett stöd omfattas av ett gruppundantag, rekommenderas att medlemsstaten anmäler stödet för att inte riskera att ge ut olagliga statsstöd.²⁸⁰

De flesta gruppundantag regleras i den allmänna gruppundantagsförordningen, som omfattar 43 kategorier av stöd.²⁸¹ Förordningen anses därmed undanta en majoritet av befintliga stöd från anmälningsplikten.²⁸² För att den allmänna gruppundantagsförordningen ska bli tillämplig krävs enligt art. 3 dels att stödet uppfyller ett antal generella förutsättningar som alla stöd måste uppfylla, dels att det uppfyller de specifika förutsättningarna som gäller för den kategori under vilken stödet kan sorteras.

Till de generella förutsättningarna räknas bl.a. att åtgärden inte överstiger ett visst maxbelopp som sätts individuellt för varje kategori av stöd.²⁸³ Vidare måste stödet vara överblickbart, dvs. det måste vara möjligt att vid tidpunkten för beviljandet av stödet bestämma dess värde utan att behöva göra en riskbedömning.²⁸⁴ Enligt art. 9 krävs även att medlemsstater som beviljar stöd utifrån allmänna gruppundantagsförordningen publicerar information om stödet på en övergripande webbplats för statligt stöd. Av art. 6 i förordningen framgår vidare att för att förordningen ska vara tillämplig krävs att stödet kan anses ha en *stimulanseffekt*. Med stimulanseffekt menas att stödet förmår mottagaren att vidta en åtgärd eller en aktivitet som mottagaren inte

---

²⁷⁸ Werner & Verouden s. 223.

²⁷⁹ Deiberova & Nyssens s. 27.

²⁸⁰ Bacon s. 103.

²⁸¹ Werner & Verouden s. 221.

²⁸² Bacon s. 153.

²⁸³ Allmänna gruppundantagsförordningen, art. 4.

²⁸⁴ Allmänna gruppundantagsförordningen, art. 5, Werner & Verouden s. 229 f.

skulle ha vidtagit, eller vidtagit i en mindre utsträckning, om stödet inte hade lämnats.²⁸⁵ Åtgärden eller aktiviteten ska bidra till att uppnå ett för unionen relevant mål, och kravet på stimulans effekt har således ett nära samband med de ovan nämnda kraven på att stödet ska vara nödvändigt och proportionerligt.²⁸⁶

Enligt art. 6.2 i förordningen anses kravet på stimulans effekt vara uppfyllt för små och mellanstora företag om mottagaren har lämnat in en skriftlig ansökan om stöd *innan* projektet eller verksamheten inleds. Ansökan ska omfatta vissa angivna uppgifter, t.ex. beskrivning av projektet, plats för projektet, projektkostnader etc. För stora företag som mottar *ad hoc*-stöd ställs dessutom krav på att mottagaren kan visa att stödet faktiskt har en dokumenterad stimulans effekt.²⁸⁷

Enligt min mening är det utifrån dessa generella förutsättningar osannolikt att stöd som beviljas genom MB 31:4 i nuläget skulle kunna undantas genom den allmänna gruppundantagsförordningen. Intrångsersättning enligt MB 31:4 betraktas inte som ett statligt stöd i Sverige, och därför har inte heller några åtgärder vidtagits för att se till att stöden uppfyller förutsättningarna i allmänna gruppundantagsförordningen. Det har inte publicerats någon information om stöd som har getts ut, inte heller uppställs några krav på att information ska publiceras. Vidare anser jag att det är svårt att se hur den ersättning som betalas ut genom MB 31:4 kan ha en stimulans effekt i förordningens mening. Potentiella stöd som betalas ut är avsedda att kompensera mottagaren, inte att förmå mottagaren att vidta åtgärder som ska bidra till att uppnå ett mål av allmänintresse. Om det mottagande företaget ändrar sitt beteende i samband med beviljad intrångsersättning, t.ex. genom att avstå från att avverka ett skogsparti, är inte detta ett resultat av det stöd som betalas, utan snarare av de bindande nationella krav som förbjuder företaget från att avverka och som föregår eventuella krav på ersättning.²⁸⁸ Det finns med andra ord inte ett tillräckligt orsakssamband mellan stödet och en åtgärd som bidrar till att uppnå ett mål av unionsintresse. Dessutom är det varken sannolikt att anspråk på ersättning uppfyller

---

²⁸⁵ Deiberova & Nyssens s. 31.

²⁸⁶ Säcker & Montag s. 432.

²⁸⁷ Se allmänna gruppundantagsförordningen, art. 6.3.

²⁸⁸ Jfr mål C-459/10 P Freistaat Sachsen m.fl. mot kommissionen, p. 30-38, där ett stöd fanns sakna stimulans effekt eftersom bindande nationell rätt tvingande stödmottagaren att vidta vissa åtgärder. Hofmann & Micheau s. 225.

de materiella krav som ställs på ansökningar om stöd enligt art. 6.2 i förordningen, eller att ansökan om ersättning lämnas in *innan* skogsbrukaren avstår från avverkningen. Eftersom stöd som betalas ut genom MB 31:4 alltså inte uppfyller alla generella förutsättningar i den allmänna gruppundantagsförordningen, kan förordningen inte tillämpas för att undanta stöd från anmälningsskyldigheten. Det saknas därför skäl att gå in på de kategorispecifika förutsättningarna för att undanta stödet enligt förordningen.

Förutom den allmänna gruppundantagsförordningen, finns även två förordningar som reglerar gruppundantag dels för fiskeri- och vattenprodukter, dels för stöd till jord- och skogsbrukssektorn.²⁸⁹ För att dessa förordningar ska vara tillämpliga uppställs emellertid samma generella krav som gäller för den allmänna gruppundantagsförordningen.²⁹⁰ Av skäl som beskrivs ovan är alltså inte heller dessa förordningar tillämpliga på stöd enligt MB 31:4. Då ingen gruppundantagsförordning kan tillämpas är följaktligen stöd enligt MB 31:4 föremål för anmälningsskyldighet och omfattas av genomförandeförbudet.

4.3 Undantag efter kommissionens godkännande

Stöd, som inte omfattas av ett gruppundantag och som betalas ut utan att först anmälas till kommissionen, är alltså olagliga. Om stödet anmäls kan dock kommissionen besluta att stödet ska betraktas som förenligt med den inre marknaden och att det därför ska tillåtas. Vid bedömningen av om stödet ska anses förenligt med den inre marknaden har kommissionen i första hand att utgå från de riktlinjer som beskriver förutsättningarna för att ett stöd ska tillåtas. Dessa riktlinjer är visserligen underordnade bestämmelserna i förordningar och fördrag, men är ändå bindande för kommissionen i dess beslutsfattande.²⁹¹ Bundenheten följer av grundläggande

---

²⁸⁹ Kommissionens förordning (EU) nr. 702/2014 genom vilken vissa kategorier av stöd inom jord- och skogsbrukssektorn och i landsbygdsområden förklaras vara förenliga med den inre marknaden enligt artiklarna 107 och 108 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt, och kommissionens förordning nr. 1388/2014 genom vilken vissa kategorier av stöd till företag som är verksamma inom produktion, beredning och saluföring av fiskeri- och vattenbruksprodukter förklaras förenliga med den inre marknaden enligt artiklarna 107 och 108 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt.

²⁹⁰ Art. 3-9 i ovan angivna förordningar.

²⁹¹ Förenade målen C-75/05 och 80/05 P Tyskland mot Kronofrance, p. 60-61, mål C-464/09 P Holland Malt mot kommissionen, p. 46-47.

principer i EU-rätten, såsom principerna om berättigade förväntningar, rättssäkerhet och likabehandling.²⁹² Uppfyller ett stöd förutsättningarna som anges i kommissionens riktlinjer har stödmottagaren alltså rätt att förvänta sig att stödet inte kommer att bedömas som otillåtet av kommissionen. Om inga riktlinjer behandlar det aktuella stödet, eller om stödet inte uppfyller kraven i riktlinjerna, kan kommissionen i sista hand efter eget skön bedöma om det kan undantas med direkt stöd i FEUF art. 107.3.²⁹³ Med tanke på det betydande utrymme för skönsmissiga bedömningar kommissionen har i tillämpningen av denna artikel blir det dock svårt att förutse huruvida stöd kan undantas utifrån förutsättningarna art. 107.3,²⁹⁴ varför fokus i detta avsnitt kommer att ligga på möjligheten till undantag som de framgår av kommissionens riktlinjer.

Från svenskt håll har det föreslagits att kommissionens riktlinjer som statligt stöd till miljöskydd²⁹⁵ i vissa situationer skulle kunna tillämpas för att undanta ersättning vid rådighetsinskränkningar av miljöskyddsskäl från statsstödsförbudet, dock utan att man närmare har förklarat denna ståndpunkt.²⁹⁶ Miljö- och energiriktlinjerna fastställer under vilka omständigheter kommissionen kommer att godkänna stöd som ges till åtgärder som syftar till att avhjälpa eller förebygga skador på den fysiska miljön som orsakas av stödmottagarens verksamhet.²⁹⁷ Riktlinjerna tillåter bl.a. stöd till företag som går längre än unionsnormerna när det gäller miljöskydd eller höjer nivån på miljöskyddet i avsaknad av unionsnormer.²⁹⁸ Andra riktlinjer som vid en första anblick kunde vara relevanta för att undanta stöd enligt MB 31:4 är exempelvis riktlinjerna om stöd till jord- och skogsbrukssektorn.²⁹⁹ Enligt dessa riktlinjer ska stöd till skogsbruket syfta till att främja en effektiv och hållbar resursanvändning och uppnå en smart och hållbar tillväxt.³⁰⁰ Riktlinjerna medger bl.a. stöd för att

---

²⁹² Bacon s. 103.

²⁹³ Bacon s. 225 f.

²⁹⁴ Soltész & Schatz s. 150.

²⁹⁵ Riktlinjer för statligt stöd till miljöskydd och energi för 2014-2020 (2014/C 200/01).

²⁹⁶ SOU 2013:59 s. 71 f.

²⁹⁷ Riktlinjerna för statligt stöd till miljöskydd och energi, p. 19.1.

²⁹⁸ Riktlinjerna för statligt stöd till miljöskydd och energi, p. 25.c.

²⁹⁹ Europeiska unionens riktlinjer för statligt stöd inom jord- och skogsbrukssektorn och i landsbygdsområden 2014-2020 (2014/C 204/01).

³⁰⁰ Riktlinjerna om stöd till jord- och skogsbrukssektorn p. 43.

kompensera skogsbrukare för nackdelar som uppkommit i samband med skogsområden inom Natura 2000.³⁰¹

Alla riktlinjer ger uttryck för en uppsättning gemensamma bedömningsprinciper som kommissionen har utvecklat och som alla stöd som undantas genom art. 107.3 måste uppfylla.³⁰² Enligt dessa principer måste medlemsstaterna kunna visa att stödet bidrar till uppnåendet av ett gemensamt intresse, att det finns ett behov av statligt ingripande för att rätta till ett marknadsmisslyckande, att stödåtgärden utgör ett lämpligt policyinstrument, att stödet har en stimulans effekt och att stödet är överblickbart och proportionerligt.³⁰³

Jag anser att det kan ifrågasättas om stöd som betalas ut i form av intrångsersättning enligt MB 31:4 uppfyller dessa gemensamma bedömningsprinciper. Till att börja med har jag svårt att se hur stöd enligt MB 31:4 bidrar till att uppnå ett mål av gemensamt intresse för unionen, såsom att uppnå en högre nivå på miljöskyddet eller en effektiv och hållbar resursanvändning. Visserligen kan intrångsersättning i vissa fall vara en förutsättning för att en rådighetsinskränkning ska vara förenlig med RF och EKMR.³⁰⁴ Därmed kan det hävdas att ersättningen är en förutsättning för att svenska områdesskydd ska kunna inrättas – och att eventuella stöd enligt MB 31:4 alltså bidrar till att uppnå en högre nivå av miljöskydd.³⁰⁵ Enligt min mening finns det dock luckor i ett sådant resonemang. Utifrån resultatet av min utredning är det inte hela intrångsersättningen enligt MB 31:4 som utgör ett stöd, utan främst den del som omfattas av det 25-procentiga schablonpåslaget. Det som måste undersökas är alltså om detta påslag bidrar till ett mål av gemensamt intresse, såsom att höja nivån på miljöskyddet. Det kan i detta sammanhang konstateras att varken RF eller EKMR kräver att den som utsätts för en rådighetsinskränkning erhåller ersättning som *går utöver* den ekonomiska skada ingreppet orsakar. Påslaget är med andra ord inte en nödvändig förutsättning för att kunna inrätta områdesskydd. Som diskuteras ovan är det snarare troligt att det 25-procentiga påslaget gör det svårare att upprätta formellt

---

³⁰¹ Riktlinjerna om stöd till jord- och skogsbrukssektorn p. 546 f.

³⁰² Werner & Verouden s. 696. Se riktlinjerna för statligt stöd till miljöskydd och energi, p. 26-27 och riktlinjerna om stöd till jord- och skogsbrukssektorn p. 43-107.

³⁰³ Riktlinjerna för statligt stöd till miljöskydd och energi, p. 26-27.

³⁰⁴ Se ovan, avsnitt 2.2.

³⁰⁵ Jfr SOU 2013:59 s. 71 f.

skydd för värdefull natur, och att bestämmelsen riskerar att missbrukas av markägare på ett sätt som är ofördelaktigt för naturvården.³⁰⁶ Jag menar därför att de stöd som kan komma att betalas ut genom 31:4 MB inte fyller någon funktion som är till nytta för miljöskyddet, och sannolikt inte heller för något annat mål av gemensamt intresse för unionen. Stödets enda syften är att stärka äganderättens ställning i Sverige och fungera som ett plåster på såren för markägare som utsatts för rådighetsinskränkningar.³⁰⁷ Stöden gynnar alltså enskilda markägares, inte unionens, intressen.

Som diskuteras i föregående avsnitt är det vidare svårt att se hur stödet kan ha en relevant stimulansseffekt. Inte heller kraven på att stödet är begränsat till ett minimum, att det finns ett behov av ett statligt ingripande eller att stödet är ett lämpligt tillvägagångssätt med hänsyn till målet som ska uppnås, förefaller vara uppfyllda när det kommer till stöd enligt MB 31:4. Återigen kan detta ses som en naturlig följd av att ersättning som betalas ut genom MB 31:4 inte är avsedd att utgöra stöd, och därför inte är utformad för att åtgärda marknadsmisslyckanden eller på ett lämpligt sätt uppnå mål som av kommissionen har ansett vara av unionsintresse.

4.3 Sammanfattning av möjligheten till undantag

Uppsatsens sista delfråga, gällande om eventuella stöd enligt MB 31:4 skulle tillåtas, besvaras sammanfattningsvis enligt följande. Grunden från att undanta stöd från det generella förbudet i FEUF art. 107.1 återfinns i FEUF art. 107.3. Artikeln ger kommissionen ett omfattande utrymme att skönsmässigt bedöma vilka stöd som ska undantas från förbudet, men kommissionen har genom förordningar och riktlinjer fastställt en mängd situationer då stöd anses tillåtna. Detta kan ske antingen ske genom att stödet undantas helt från anmälningsplikten och därigenom också ses som tillåtet, eller genom att stödet tillåts efter anmälan och bedömning av kommissionen. För att stödet ska tillåtas krävs i regel bl.a. att det bidrar till att uppnå ett mål av unionsintresse och att stödets negativa effekter på konkurrensen är proportionerliga i förhållande till dess fördelar. Jag menar att stöd som betalas ut genom MB 31:4 inte uppfyller de allmänna förutsättningarna för att kunna undantas, varken från

---

³⁰⁶ Se ovan, avsnitt 2.5.3.

³⁰⁷ Se ovan, avsnitt 2.5.3.

anmälningssplikten eller efter en regelrätt anmälan till kommissionen. Skälen är att stödet saknar stimulans effekt och inte bidrar till att uppnå ett mål som är av intresse för unionen som helhet, utan enbart syftar till att kompensera enskilda markägare. Min slutsats är därför att de stöd som betalas ut genom MB 31:4 är otillåtna.

5. Avslutande diskussion

Målet med denna uppsats har varit att ta reda på om ersättning som betalas ut till skogsbrukare med stöd i 31 kap. MB kan vara ett otillåtet statsstöd ur ett EU-rättsligt perspektiv. Rättsläget i denna fråga är osäkert och komplicerat. Jag har dock argumenterat för att MB:s intrångsersättning överkompenserar skogsbrukare på ett sätt som riskerar att påverka konkurrensen på den inre marknaden, och att ersättningen därför kan utgöra ett statsstöd. Jag har också hävdat att det är osannolikt att stödet kan undantas från det principiella förbud EU-rätten föreskriver mot statsstöd, främst eftersom stödet inte bidrar till att uppnå ett mål av gemensamt intresse utan enbart gynnar de enskilda stödmottagarna. Om intrångsersättningen till skogsbrukare utgör ett olagligt statsstöd ålägger EU-rätten långtgående krav på medlemsstaterna att upphäva stödåtgärden och återkräva olagliga stöd från mottagarna. Underlåter medlemsstaten att rätta sig efter kommissionens beslut kan detta leda även till en fördragsbrottstalan. Konsekvenserna av att betala ut olagligt stöd riskerar alltså att drabba såväl medlemsstaten som enskilda företag hårt.

Enligt min mening är lösningen på detta problem uppenbar: skogsbrukare borde inte ersättas i den utsträckning de gör i dagsläget. Jag anser att det faktum att skogsägare överhuvudtaget kompenseras för att efterleva miljörättsliga krav och förvalta de naturvärden de råder över är något som förtjänar kritik. Den biologiska mångfalden står idag inför en allvarlig kris, och det är av yttersta vikt att staten kan skydda naturområden som är betydelsefulla för arternas fortlevnad utan att hämmas av ersättningskrav från skogsbrukare. Principen om att förorenaren betalar, som har en stark ställning i andra miljörättsliga områden, borde därför ha samma bäring när det kommer till naturvård. Ur ett statsstödsrättsligt perspektiv skulle detta innebära, vilket jag även argumenterar för i uppsatsen, att det ses som förenat med den ekonomiska verksamhet skogsbrukare bedriver att de kan utsättas för naturvårdsrelaterade rådighetsinskränkningar. All compensation skogsbrukare får för att de drabbas av kostnader eller förlorad inkomst till följd av en rådighetsinskränkning borde därför, enligt min åsikt, ses som ett otillåtet statsstöd.³⁰⁸ Detta kan tyckas

---

³⁰⁸ Se ovan, avsnitt 3.3.3.

orättvist mot skogsägarna, som ofta sköter sina marker väl och som kan drabbas hårt av statliga användningsrestriktioner. En lösning för att lindra slaget mot skogsnäringen skulle därför kunna vara att låta branschen organisera en fond eller försäkring som kan ersätta skogsbrukare som tvingas, eller själva väljer, att skydda skog från avverkningsåtgärder.³⁰⁹

Om skogsbrukare trots allt ersätts med statliga medel för att visa hänsyn till miljön är dock det minsta man kan begära att ersättningen inte går utöver den ekonomiska skada skogsbrukaren drabbats av. Dagens regelverk bör därför ses över för att garantera att intrångsersättningen inte överstiger förmögenhetsskadan. Ett steg i rätt riktning kan vara att ändra reglerna kring rättegångskostnader i ersättningsmål, för att undvika att myndigheter accepterar en för hög intrångsersättning istället för att riskera att betala motpartens rättegångskostnader. Ännu viktigare är dock att påslagsregeln avskaffas. Den lagändring som år 2010 införde påslagsregeln gav uttryck för en otidsenlig prioritering av äganderätten framför miljön genom att göra det markant dyrare för staten att genomföra nödvändiga skyddsåtgärder för värdefull natur. Därtill har utredningen i denna uppsats visat att det framför allt är påslagsregeln som har dragit in intrångsersättningen i det snåriga och minerade rättsområde som EU:s statsstödsrätt utgör. Genom att avskaffa påslagsregeln bidrar man alltså inte bara till att underlätta skyddet av natur och biologisk mångfald – man undviker också att fördelskriteriet uppfylls och ser på så sätt till att ersättningen inte utgör ett statsstöd.

---

³⁰⁹ Jfr Nilsson s. 133 f.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1971:122 med förslag till lag om ändring i lagen (1917:189) om expropriation, m.m.

Prop. 1972:111 angående regional utveckling och hushållning med mark och vatten

Prop. 1990/91:3 om skogsbruket i fjällnära skogar

Prop. 1997/98:45. Miljöbalk

Prop. 2009/10:80. En reformerad grundlag

Prop. 2009/10:162. Ersättning vid expropriation

Betänkanden

Bet. 1986/87:BoU1 om en ny plan- och bygglag m.m.

SOU 2007:29. Hur tillämpas expropriationslagens ersättningsbestämmelser?

SOU 2008:99. Nya ersättningsbestämmelser i expropriationslagen

SOU 2011:69. Olagligt statsstöd

SOU 2013:59. Ersättning vid rådighetsinskränkningar

Övriga myndighetspublikationer- och yttranden

Svea hovrätt, Nya ersättningsbestämmelser i expropriationslagen, m.m. (SOU 2008:99),
remissyttrande från 2009-02-06, dnr 684/08

Naturvårdsverket, Jämförande skogsvärderingar för områdesskydd, 2011, rapport 6450

Skogsstyrelsen, Skogsstatistisk årsbok 2014, 2014

Lantmäteriet, 2018 års Skogsnorm för bestämmande av ersättning för intrång i skogsmark, PM
2018-02-07

Skogsstyrelsen, Ersättning vid nekat avverkningsstillstånd i fjällnära skog, PM 2018-04-24

Nilsson, M, Skydda lagom – En ESO-rapport om miljömålet Levande skogar, ESO-rapport
2018:4

Praxis

Svenska domstolar

NJA 2007 s. 695
NJA 2015 s. 323
NJA 2017 s. 1195
MÖD 2007:13
MÖD 2017:7

EU-domstolen

Mål 30/59 *De Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg mot Europeiska kol- och stålgemenskapens höga myndighet* [1961] ECR 1
Mål 173/73 *Italien mot Kommissionen* [1974] ECR 709
Mål 61/79 *Amministrazione delle finanze dello Stato mot Denkavit Italiana Srl.* [1980] ECR 1205
Mål 730/79 *Philip Morris mot kommissionen* [1980] ECR 2671
Mål 283/81 *Srl CILFIT och Lanificio di Gavardo SpA mot Ministero della sanità* [1981] ECR 3415
Mål 248/84 *Tyskland mot kommissionen* [1986] ECR 2263
Mål 102/87 *Frankrike mot kommissionen* [1988] ECR 4067
Förenade målen 106-120/87 *Asteris m.fl. mot Grekland* [1988] ECR 5515
Mål C-142/87 *Belgien mot kommissionen (Tubemeuse)* [1990] ECR I-959
Mål C-189/91 *Petra Kirsammer-Hack mot Nurhan Sidal* [1993] ECR I-6185
Mål C-387/92 *Banco Exterior de España SA mot Ayuntamiento de Valencia* [1994] ECR I 87
Mål C-39/94 *SFEI m.fl. mot La Poste* [1996] ECR I-3547
Mål C-241/94 *Frankrike mot kommissionen* [1996] ECR I-4551
Mål C-342/96 *Spanien mot kommissionen* [1999] ECR I-2459
Mål C-75/97 *Belgien mot kommissionen* [1999] ECR I-03671
Mål C-200/97 *Ecotrade mot Altiforni e Ferriere di Servola* [1998] ECR I-7907
Mål C-256/97 *DM Transport* [1999] ECR I-03913
Mål C-295/97 *Piaggio* [1999] ECR I-3735
Mål C-372/97 *Italien mot kommissionen* [2001] ECR I-3679
Mål C-83/98 P *Frankrike mot Ladbroke Racing Ltd och kommissionen* [2000] ECR I-3271
Mål C-156/98 *Tyskland mot kommissionen* [2000] ECR I-6857

Mål C-379/98 *PreussenElektra AG mot Schleswig AG* [2001] ECR I-02099

Mål C-143/99 *Adria-Wien Pipeline GmbH och Wietersdorfer & Peggauer Zementwerke GmbH mot Finanzlandesdirektion für Kärnten* [2001] ECR I-08365

Mål C-310/99 *Italien mot kommissionen* [2002] ECR I-2289

Mål C-113/00 *Spanien mot kommissionen* [2002] ECR I-7601

Mål C-277/00 *Tyskland mot kommissionen* [2004] ECR I-3925

Mål C-278/00 *Grekland mot kommissionen* [2004] ECR I-3997

Mål C-280/00 *Altmark Trans GmbH och Regierungspräsidium Magdeburg mot Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH* [2003] ECR I-7747

Mål C-409/00 *Spanien mot kommissionen* [2003] ECR I-01487

Mål C-126/01 *Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie mot GEMO SA* [2003] ECR I-13769

Mål C-159/01 *Nederländerna mot kommissionen* [2004] ECR I-04461

Mål C-308/01 *GIL Insurance m.fl.* [2004] ECR I-04777

Mål C-66/02 *Italien mot kommissionen* [2005] ECR I-10901

Mål C-88/03 *Portugal mot kommissionen* [2006] ECR I-7115

Mål C-172/03 *Wolfgang Heiser mot Finanzamt Innsbruck* [2005] ECR I-01627

Mål C-222/04 *Ministero dell'Economia e delle Finanze mot Cassa di Risparmio di Firenze SpA, Fondazione Cassa di Risparmio di San Miniato och Cassa di Risparmio di San Miniato SpA* [2006] ECR I-00289

Förenade målen C-75/05 och C-80/05 P *Tyskland m.fl. mot Kronofrance* [2008] ECR I-06619

Förenade målen C-428/06 till C-434/06 *Unión General de Trabajadores de la Rioja* [2008] ECR I-06747

Mål C-460/07 *Sandra Puffer v Unabhängiger Finanzsenat, Außenstelle Linz* [2009] ECR I-03251

Förenade målen C-78/08 och C-80/08 *Paint Graphos m.fl.* [2011] ECR I-07611

Mål C-279/08 P *Kommissionen mot Nederländerna* [2011] ECR I-7671

Mål C-464/09 P *Holland Malt mot kommissionen* [2010] ECR I-12443

Mål C-403/10 P *Mediaset SpA mot kommissionen* [2011] ECR I-117

Mål C-459/10 P *Freistaat Sachsen m.fl. mot kommissionen* [2011]

Mål C-518/13 *The Queen, på begäran av Eventech Ltd mot The Parking Adjudicator*, dom av den 14 januari 2015

Tribunalen

Mål T-459/93 *Siemens mot kommissionen* [1995] ECR II-1675

Mål T-358/94 *Air France mot kommissionen* [1996] ECR II-2109

Mål T-214/95 *Vlaamse Gewest mot kommissionen* [1998] ECR II-717

Förenade målen T-298/97, T-312/97, T-313/97, T-315/97, T-600/97 till 607/97, T-1/98, T-3/98 till T-6/98 och T-23/98 *Alzetta Mauro m.fl. mot kommissionen* [2000] ECR II-02319

Mål T-55/99 *CETM mot kommissionen*, [2000] ECR II-03207

Mål T-274/01 *Valmot mot kommissionen* [2004] ECR II-03145

Mål T-217/02 *Ter Lembeek mot kommissionen* [2006] ECR II-4483

Mål T-156/04 *EDF mot kommissionen* [2009] ECR II-4503

Målen T-211/04 och T-215/04 *Gibraltar mot kommissionen* [2008] ECR II-03745

Mål T-25/07 *Iride SpA och Iride Energia SpA mot kommissionen* [2009] ECR II-245

Mål T-62/08 *ThyssenKrupp mot kommissionen*, dom av den 1 juli 2010

Förenade målen T-233/11 och T-262/11 *Grekland mot kommissionen*, dom av den 9 december 2015

Mål T-538/11 *Belgien mot kommissionen*, dom av den 25 mars 2015

Mål T-461/12 *Hansestadt Lübeck mot kommissionen*, dom av den 9 september 2014

Kommissionen

Kommissionens beslut av den 20 januari 1999 *om markförvärv enligt den tyska lagen om regleringsåtgärder*, 1999/268/EG

Kommissionens beslut av den 20 december 2006 *om Nederländernas stöd nr. N 575/05 till omlokaliseringen av demonteringsföretaget Steenbergen*, C(2006) 6608 def.

Kommissionens beslut av den 13 februari 2008 *om Finlands stöd nr. N 130a/07 till skogsbruket*, K(2008)460 slutlig

Kommissionens beslut av den 19 januari 2015 *om Italiens stöd nr. SA.35842 till förmån för ytterligare ersättning till CSTP för utövande av allmän trafikpliket*, C(2014) 828 final

Kommissionens beslut av den 5 augusti 2015 om Tysklands stöd nr. SA.33995 till stöd för el från förnybara energikällor och energiintensiva användare, C(2014) 8786

Kommissionens beslut av den 7 december om Rumäniens stöd nr. SA.38517 genom skiljedomen Micula mot Rumänien, C(2015) 2112

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

Fredin v. Sweden, 18 February 1991, ECHR series A no. 192

Litteratur

Aldestam, M, *EC State aid rules: An analysis of the selectivity criterion*, Iustus 2005

Bacon, K, *European Union law of state aid*, Oxford University Press 2017

Bengtsson, B, *Nya ersättningsfrågor i fastighetsrätten*, SvJT 2010 s. 726-746

Bengtsson, B, *Speciell fastighetsrätt: miljöbalken*, Iustus 2015

Berghofer, M, *The New De Minimis Regulation: Enlarging the Sword of Damocles?*, European State Aid Law Quarterly, vol. 2007, nr. 1, s. 11-24

Cameron, I, *An Introduction to the European Convention on Human Rights*, Iustus 2011

de Cecco, F, *State Aid and the European Economic Constitution*, Hart Publishing 2013

da Cruz Vilaça, J, *Material and Geographic Selectivity in State Aid – Recent Developments*, European State Aid Law Quarterly 2009 nr. 4, s. 443-452

Danelius, H, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, Norstedts 2015

Darpö, J, *Betalt för att visa hänsyn? Om naturvårdslagens ersättningsregler*, Arbetsrapport 156, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för skogsekonomi, 1992

Deiberova, K, Nyssens, H, *The New General Block Exemption Regulation (GBER): What Changed?* European State Aid Law Quarterly 2009 nr. 1, s. 27-38

Forsberg, M, *Skogen som livsmiljö: en rättsvetenskaplig studie om skyddet av biologisk mångfald*, Uppsala universitet 2012

Hancher, L, Ottervanger, T, Slot, P J, *EU State Aids*, Sweet & Maxwell 2012

Heidenhain, M, *European State Aid Law: Handbook*, Beck 2010

Hofman, H, Micheau, C, *State Aid Law of the European Union*, Oxford University Press 2016

- Indén, T, *EU:s statsstödsrätt: EU-rättens krav och den nationella rättens utmaningar*, Iustus 2013
- Indén, T, Lundberg, S, *Expropriationsersättning och EU:s statsstödsregler – ekonomiska begrepp i en juridisk kontext*, Förvaltningsrättslig tidsskrift 2011 nr. 1, s. 113-129
- Jareborg, N, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2004 s. 1-10
- Kleineman, J, *Rättsdogmatisk metod. I: Juridisk metodlära*, Korling, F, Zamboni, M, (red.) Studentlitteratur 2013, s. 21-45
- Kociubiński, J, *Selectivity Criterion in State Aid Control*, Wroclaw Review of Law, Administration & Economics 2012 nr. 1, s. 1-15
- Kurcz, B, Vallindas, D, *Can General Measures Be...Selective? Some Thoughts on the Interpretation of a State Aid Definition*, Common Market Law Review 2008, vol. 45, s. 159-182
- Michanek, G, *Artskyddet, politiken och juridiken. Särtryck ur Bertil Bentsson 90 år*, Blomstrand, S, Mattsson, D, Skarhed, A, (red.) Jure 2016 s. 383-397
- Michanek, G, Zetterberg, C, *Den svenska miljöretten*, Iustus 2017
- Nicolaides, P, Kleis, M, *Where is the Advantage?*, European State Aid Law Quarterly, 2007 nr. 4, s. 615-637
- Prek, M, Lefevre, S, *The Requirement of Selectivity in the Recent Case-Law of the Court of Justice*, European State Aid Law Quarterly 2012 nr. 2, s. 335-345
- Quigley, C, *European State Aid Law and Policy*, Hart Publishing 2015
- Reichel, J, *EU-rättslig metod. I: Juridisk metodlära*, Korling, F, Zamboni, M, (red.) Studentlitteratur 2013, s. 109-140
- Soltész, U, Schatz, F, *State Aid for Environmental Protection – the Commission's New General Block Exemption Regulation*, Journal for European Environmental and Planning Law 2009 nr. 2, s. 141-170
- Säcker, F J, Montag, F, *European State Aid Law: A Commentary*, Beck 2016
- Tjepkema, M, *Damages Granted by the State and Their Relation to State Aid Law*, European State Aid Law Quarterly 2013 nr. 3, s. 478-492
- Werner, P, Verouden, V, *EU State Aid Control: Law and Economics*, Wolters Kluwer 2017

Internetkällor

Bengtsson, B, Bjällås, U, Rubenson, S, Strömberg, R, *Miljöbalken. En kommentar*,
(www.zeteo-nj-se.ezproxy.its.uu.se) version 2018-06-07 (hämtad 2018-10-08)

Dahlsjö, A, Hermansson, M, Sjödin, E, *Expropriationslagen: en kommentar*, (www.zeteo-nj-se.ezproxy.its.uu.se) version 2015-04-15 (hämtad 2018-10-01)

Svensson, J, *Lexino – djupa lagkommentarer. Miljöbalk (1998:808) 31 kap. 2 §*,
(www.pro-karnovgroup-se.ezproxy.its.uu.se) version 2014-10-22 (hämtad 2018-10-28)